

Matti Rintala

Näkökulmia todistelun rajoittamiseen – erityisesti hovioikeudessa

1. Aluksi

1.1. Oikeudenkäyntimenettelyn uudistaminen

Oikeudenkäyntimenettely kärjä- ja hovioikeuksissa uudistettiin 1990-luvulla. Kärjäoikeusmenettelyn uudistaminen pakotti muuttamaan myös hovioikeusmenettelyä. Katsottiin, että keskitetty, välitön ja suullinen prosessi kärjäoikeudessa edellytti myös vastaavanlaista hovioikeusmenettelyä. Hovioikeusmenettelyn uudistamisen toinen keskeinen syy oli Suomen Euroopan ihmisoikeussopimukseen (EIS) aikaisemmin tekemän asian suullista käsittelyä muutoksenhakuasteessa/hovioikeudessa tekemän varauman poistaminen.¹ Uudistusten ”korjausvaihe” on ollut jatkuvasti vireillä. Riitaasioiden käsittelyä kärjäoikeuksissa on muutettu vuoden 2003 alussa voimaan tulleella lailla ja rikosasioiden kärjäoikeuskäsittelyn muutetut säännökset tulevat voimaan 1.10.2006. Uusi hovioikeusmenettely johti 1990-luvun lopussa ja 2000-luvun alussa suullisten käsittelyjen lukumäärän erittäin voimakkaaseen kasvuun hovioikeuksissa ja hovioikeuksien ruuhkautumiseen. Tämä puolestaan johti vuonna 1998 uudistetun hovioikeusmenettelyn osittaisuudistukseen 1.10.2003 voimaan tulleella lailla. Viimeisessä vaiheessa hovioikeudessa otettiin käyttöön nk. seulontamenettely.² Kor-

¹ Ks. muun muassa HE 33/1997 ja siihen liittyvä eduskunnan lakivaliokunnan mietintö LaVM 19/1997 sekä Jokela DL 1998 s. 412 ss.

² Siviiliprosessi kärjäoikeudessa uudistettiin 1.10.1993 voimaan tulleella lailla 1052/1991 (HE 15/1990 vp.) ja menettelyä on korjattu 1.1.2003 voimaan tulleella lailla 768/2002 (HE 32/2001 vp.). Eduskunnan käsiteltävänä on parhaillaan riita-asioiden sovittelua yleisissä tuomioistuimissa koskeva hallituksen esitys HE 114/2004.

Rikosprosessi kärjäoikeudessa uudistettiin 1.10.1997 voimaan tulleella lailla 689/1997 (HE 82/1995) ja korjaustoimet ovat vireillä. Ks. Oikeusministeriö. Työryhmämietintö 2003:11. Oikeusministeriön hankerekisterin mukaan hallituksen esitys rikosprosessimenettelyn tarkistamisesta oli tarkoitus antaa eduskunnalle syksyn 2004 aikana. Esitys on annettu eduskunnalle 21.12.2004. Ks. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain, oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien rikosasioiden käsittelyä kärjäoikeudessa koskevien säännösten muuttamisesta (HE 271/2004 vp.) Hovioikeusmenettely uudistettiin 1.5.1998 voimaan tulleella lailla 165/1998 (HE 33/1997) ja menettelyä on korjattu 1.10.2003 voimaan tulleella lailla 381/2003 (HE 83/2001 ja 91/2002). Ks. hovioikeustyön suuresta muutoksesta esimerkiksi Helsingin ja Rovaniemen hovioikeuksien vuosina 2002 ja 2004 ilmestyneet historiateokset.

Myös muutoksenhakua korkeimpaan oikeuteen on uudistettu 31.12.2005 voimaan tulleella lailla (666/2005). Ks. perusteluista HE 9/2005 vp, joka pohjautuu komiteamietintöön 20.11.2002 (KM 2002:8).

keimman oikeuden ensimmäiset ennakkopäätökset seulonta-asioissa herättivät heti kysymyksen siitä, olisiko seulontasäännöksiä tuoreeltaan muutettava.³

Oikeudenkäyntimenettelyn uudistaminen on johtanut prosessioikeudellisten säännösten merkityksen huomattavaan kasvuun tuomioistuimissa. Tässä yhteydessä myös todistelua koskevat säännökset ovat kokeneet eräänlaisen ”renessanssin”. Uusien säännösten mukainen menettely edellyttää, että asiaan liittyvä todistelu ilmoitetaan tuomioistuimelle etukäteen ja että todisteluun liittyvät kysymykset käsitellään tuomioistuimen valmisteluvaiheessa ja pääkäsittelyssä ratkaisevasti aikaisemmasta eroavalla tavalla. Tässä kirjoituksessa näitä todisteluun liittyviä kysymyksiä lähestytään todistelun – erityisesti hovioikeudessa esitettävän todistelun – rajoittamisen näkökulmasta.

1.2. Eräitä lähtökohtia

Tuomioistuimelle kuuluvan tuomitsemistehtävän suorittaminen vaatii, että tuomioistuimella on tietoa niistä konkreettisista tosiseikoista (faktoista), jotka ovat jutun ratkaisun kannalta relevantteja. *Todistelu* on oikeudenkäynnissä tapahtuvaa jutun toiseikkojen selvittelyä.⁴ Tässä kirjoituksessa todistelulla tarkoitetaan kirjoituksen aiheestakin johtuen lähinnä todistusmenettelyä eli näyttöä kaipaavia asian ratkaisun kannalta relevantteja seikkoja koskevan suullisten todistelun vastaanottamista tuomioistuimessa sekä kirjallisten todisteiden esittelyä ja katselmusta; erityisesti hovioikeu-

³ Oikeusministeriö asetti vuoden 2004 lopulla selvitysmiehen (HOPres. Huopaniemi) arvioimaan muutoksenhakujärjestelmän kehittämistarpeita hovioikeudessa käsiteltävissä riita- ja rikosasioissa. Selvitysmiehen tuli erityisesti kiinnittää huomiota uuden seulontajärjestelmän käytännön toimivuuteen ja tutkia myös valituslupajärjestelmän käyttöönottoa ja sitä, voitiinko muutoksenhakua rajoittaa näytön osalta. Selvitysmies jätti oikeusministeriölle 28.1.2005 osamietintönsä, joka sisälsi hallituksen esityksen seulontamenettelyä hovioikeudessa koskevien oikeudenkäymiskaaren säännösten muuttamiseksi. Ks. Oikeusministeriön selvitysmiesmietintö. Hovioikeuden seulontamenettelyn tarkistaminen. Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2005:1. Selvitysmiesmietinnön pohjalta annettiin hallituksen esitys HE 87/2005 vp laiksi oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 2 §:n muuttamisesta. Tämän hallituksen esityksen käsittely on eduskunnassa edelleen kesken.

Seulonnasta ja sen edellytyksistä on käyty vilkasta keskustelua (Ks. muun muassa Virolainen DL 2000 s. 425 ss., DL 2002 s. 689 ss. ja DL 2003 s. 963 ss. sekä DL 2004 s. 942 ss. ja s. 1161 ss., Aki Rasilainen DL 2004 s. 940 ss. sekä Norrman JFT 2004 s. 29 ss., Liljenfeldt – Snellman JFT 2004 s. 435 ss. sekä Möller s. 481 ss. ja Melander DL 2005 s. 3 ss.).

⁴ Ks. esimerkiksi Lappalainen s. 457. Tässä kirjoituksessa on käytetty todisteluun liittyviä kysymyksiä yleisellä tasolla selvittäessä perusaineistona ko. Lappalaisen kirjoitusta, joka oli osa kevään 2004 todistusoikeudenkurssin tenttiaineistoa. Todistelusta ks. myös Jokela III s. 140 ss. Uuden hovioikeusmenettelyn ja muutoksenhaun perusteoksena tässä kirjoituksessa on käytetty Antti Jokelan kirjaa Uusi hovioikeusmenettely, Helsinki 1998.

Lappalaisen mukaan todistelulla selvitetään jutun faktat. Kanteen tai vastineen oikeudellinen perustelu, sen enempää kuin yleensäkin kysymys, miten asiaa on oikeudellisesti arvioitava I. *oikeuskysymys*, ei sellaisenaan kuulu todistelun piiriin. Näyttö siitä, mitä laki säätää, ei ole OK 17:3.1:n pääsäännön mukaan tarpeen. Jos kuitenkin vieraan valtion lakia on sovellettava eikä tuomioistuin tunne (eikä sillä ole velvollisuutta tuntea) lain sisältöä, tuomioistuimen tulee OK 17:3.1:n nojalla kehottaa asianosaista esittämään siitä näyttöä. Tällöinkin tuomioistuimen on kontrolloitava saatujen tietojen oikeellisuus eikä jutun oikeuskysymys tällöinkään muutu näyttökysymykseksi (ks. Lappalainen s. 465).

nessa.⁵ Kirjoitus ei käsittele laajempaa jutun faktapuolen kokonaisselvittelyä, johon kuuluvat muun muassa jutun ratkaisuvaiheeseen kuuluva tuomioistuimen todistusharkintaa ja näyttöä koskeva päätöksenteko. Niidenhän osalta olisi tuskin edes mielekästä puhua todistelun rajoittamisesta, vaikka todistusharkinta, siinä huomioon otettava todistusaineisto ja näyttöä koskeva päätöksenteko ovatkin prosessioikeudellisten säännösten rajoittamia.⁶

Todistelun rajoittamisella tarkoitetaan tässä kirjoituksessa yleisesti ottaen hovioikeuden mahdollisuutta *estää* jonkin kirjallisen todisteen esittäminen tai *kieltäytyä* vastaanottamasta tarjottua suullista todistelua. Eräällä tavalla todistelun rajoittamisesta on kysymys myös silloin, kun hovioikeus käyttää todistajan kuulusteluun puhelinta tai videoyhteyttä, eikä kutsu todistajaa henkilökohtaisesti suulliseen pääkäsittelyyn.⁷ Aikomuksena on käsitellä todistelun rajoittamista sekä riita- että rikosasioissa ottaen huomioon, että tuomioistuimen ja myös hovioikeuden mahdollisuudet rajoittaa todistelua rikosasioissa ovat yleisesti ottaen huomattavasti rajoitetummat kuin riita-asioissa.⁸ Myös riita-asian laatu eli onko kysymyksessä dispositiivinen tai indispositiivinen riita-asia, vaikuttaa hovioikeudessa vastaanotettavaan todisteluun ja sen rajoittamiseen.

Todistelun rajoittaminen hovioikeudessa voi kohdistua käräjäoikeudessa vastaanotettuun (vanhaan) todisteluun eli millä edellytyksillä hovioikeus voi kieltäytyä ottamasta vastaan käräjäoikeudessa esitettyä todistelua. Toisaalta hovioikeus voi rajoittaa

⁵ Kirjoitus koskee hovioikeutta muutoksenhakutuomioistuimena. Hovioikeus käsittelee eräitä asioita myös ensimmäisenä oikeusasteena, mutta tässä kirjoituksessa ei erikseen pohdita niitä ongelmia, jotka liittyvät erityisesti näiden ensiasteen juttujen todistelun rajoittamiseen.

⁶ Näiltä osin ks. esimerkiksi Lappalainen s. 543 ss. Jutussa esitetyn todistelun pohjalta tuomioistuin ratkaisee jutun näyttökysymyksen 1. päättää mitä asiassa on pidettävä totena (OK 17:2.1). Ratkaisusta ilmenee, minkä sisältöisen historiallisen tapahtumakulun 1. oikeustositseikaston tuomioistuin asettaa tuomion perustaksi. Näyttökysymyksen ratkaiseminen voidaan ko. teoksen mukaan jakaa 1) todisteiden näyttöarvon punnintaan 1. varsinaiseen todistusharkintaan ja 2) näytön riittävyttä koskevaan päätöksentekoon. Ratkaistessaan näyttökysymyksen tuomioistuin soveltaa Lappalaisen mukaan aina todistustaakan jakoa ja näytön riittävyttä, näyttövaatimusta, koskevia normeja. Todistustaakka tarkoittaa asianosaiselle lankeavaa riskiä siitä, että jokin hänelle epäedullinen oikeustositseikka jää vaille riittävää näyttöä. Toisin kuin riitaprosessissa todistustaakan jako on rikosprosessissa selvä: syyttäjä on näyttövelvollinen. Myös todistustaakkaa koskevat normit vaikuttavat osaltaan ainakin välillisesti todistelun rajoittamiseen, koska molemmille asianosaisille on mm. varattava tilaisuus esittää omaa kantaansa – oikeustositseikkoja koskevia väitteitään – tukeva näyttö. Ks. em. teos s. 544 ss. Näytön arvioinnista ks. muun muassa suhteellisen tuore korkeimman oikeuden ennakkopäätös KKO 2004:60.

⁷ Jäljempänä selostettavalla tavalla rajoittaminen liittyy lähinnä ko. todistelun tarpeettomuuteen. Kysymys ei siis ole esim. joihinkin kirjallisiin todisteisiin liittyvistä esittämiskielloista taikka todistajan (yleisestä tai erityisestä) kelpoisuudesta taikka todistajanaoovelvollisuudesta ja sen rajoituksista (mm. *oikeus kieltäytyä todistamasta* sekä *vaitiolovelvollisuus* ja *vaitiolo-oikeus*), mitkä kaikki seikat tuomioistuimen on otettava huomioon todisteiden esittämistä harkitessaan. Esimerkiksi vaitiolovelvollisuus ja -oikeus eivät vapauta todistajaksi nimettyä saapumasta oikeuteen, vannomasta todistajanvalaa tai antamasta todistajanvakuutusta eikä myöskään kertomasta muista kuin vaitiolovelvollisuuden tai -oikeuden alaisista seikoista. Kts. Lappalainen s. 499 ss.

⁸ Näin muun muassa OK 25:17:n preklusiosäännöksestä johtuen. Ks. jäljempänä alaviite 17. Todistus-oikeuden kurssilla on laadittu erillinen kirjoitus preklusiosista, johon tässäkin viitataan. Ks. myös tuore ennakkopäätös KKO 2004:70.

myös uuden todistelun esittämistä asian käsittelyn hovioikeusvaiheessa.⁹ Käräjäoikeudessa vastaanotetun todistelun erityinen rajoittaminen ei ole edes tarpeen siinä tapauksessa, että käräjäoikeuden ratkaisuun haetaan muutosta ainoastaan osittain ja tarjottu todistelu koskisi käräjäoikeuden ratkaisun lainvoimaiseksi jäänyttä osaa. Muutenkin asianosaiset voivat omilla prosessitoimillaan – tarvittaessa yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa tuomioistuimen/hovioikeuden kanssa – vaikuttaa esitettävään todisteluun ilman, että tuomioistuin joutuu tekemään mitään varsinaista päätöstä todistelun rajoittamisesta. Viimeksi mainituissakin tapauksissa tilanne on usein sellainen, että tuomioistuimen on itse aktiivisesti toimittava sen seikan selvittämiseksi, mihin todisteluun asianosaiset haluavat hovioikeusvaiheessa vedota. Tällainen toiminta kuuluu tuomioistuimen (muodolliseen ja materiaaliseen) prosessinjohtotehtävään¹⁰.

Asia voidaan OK 26 luvun nojalla ratkaista hovioikeudessa 1) *seulontamenettelyssä*, 2) kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella (*esittelystä*) tai 3) *pääkäsittelyssä*. On myös mahdollista, että samasta muutoksenhakemuksesta osa seulotaan, osa ratkaistaan esittelystä ja osa pääkäsittelyssä. Selvää on, että asian ratkaisutapa hovioikeudessa vaikuttaa aivan olennaisesti siihen mitä todistelua asiaa ratkaistaessa otetaan ja voidaan ottaa huomioon. Jos valitus seulotaan – sitä ei OK 26:2:n nojalla oteta enempään tutkintaan – käräjäoikeudessa vastaanotettua suullista todistelua ei oteta lainkaan vastaan hovioikeudessa ja suullisen todistelun esittäminen asiassa estyy kokonaan.¹¹ Jos taas valitus ratkaistaan esittelystä, käräjäoikeudessa vastaanotetun suullisen todistelun uskottavuuden uudelleen arviointi ei OK 26:15:n säännökset huomioon ottaen ole pääsääntöisesti mahdollista.¹² Myös tapa, jolla suullinen todistelu otetaan vas-

⁹ Ks. muun muassa alaviitteessä 8 mainittu OK 25:17. Toisaalta tuomioistuin voi OK 17:8:n nojalla omasta aloitteesta päättää hankittavaksi myös uusia todisteita. Tässä kirjoituksessa ei kuitenkaan käsitellä tuomioistuimen mainittua toimintaa. Ks. kuitenkin jäljempänä oleva prosessinjohtoa koskeva jakso 4 ja siinä selostettu niin kutsuttu oikeudenkäyntiaineistoa rikastava prosessinjohto.

¹⁰ Muodollisesta ja materiaalisesta prosessinjohtosta ks. jakso 4.

¹¹ Seulontaa koskeva säännös on oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 2 §:ssä, jonka mukaan ”Hovioikeus päättää ensin, otetaanko valitus enempään tutkintaan (*seulontamenettely*). Valituksen tutkimista ei jatketa, jos hovioikeus yksimielisesti toteaa olevan selvää, että:

1) asiassa ei ole (OK 26 luvun) 15 §:n nojalla toimitettava pääkäsittelyä;

2) käräjäoikeuden ratkaisu tai siellä noudatettu menettely ei ole virheellinen; eikä

3) asianosaisen oikeusturva asian laatu huomioon ottaen muustakaan syystä edellytä valituksen käsittelyn jatkamista.”

OK 26:2.2 mahdollistaa myös valituksen seulonnan ainoastaan osittain. Tässä kirjoituksessa ei käsitellä tarkemmin ko. seulonnan edellytyksiä, vaikka seulontapäätös tosiasiallisesti merkitsee erittäin huomattavaa todistelun rajoittamista estäessään suullisen todistelun hovioikeudessa kokonaan. Seulonnasta ja todistelusta todistusoikeuden kursilla on laadittu erillinen kirjoitus, johon tässä viitataan. Korkein oikeus on ennakkotapauksissaan KKO 2004:116 ja 2004:117 ottanut kantaa seulonnan edellytyksiin. Molemmassa tapauksissa hovioikeuden päätös on kumottu ja asia palautettu hovioikeuteen suullisen näytön esittämiseksi pääkäsittelyssä.

¹² Oikeudenkäyntiaineistoa seulontamenettelyssä koskevan OK 26:2a.2:n ja oikeudenkäyntiaineistoa asian ratkaisemista kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella (*esittelystä*) koskevan OK 26:12.3:n mukaan todistelutallenteelta on tarvittaessa otettava selko käräjäoikeudessa vastaanotetun todistelun sisällöstä. Näiltä osin kysymys on lähinnä sen seikan kontrolloimisesta, vastaako käräjäoikeudessa vastaanotetun ja siellä tallennetun suullisen todistelun sisältö valistus- tai vastauskirjelmässä sen sisällöstä

taan, vaikuttaa asianosaisten ja tuomioistuimen toimintamahdollisuuksiin todistelua vastaanotettaessa.¹³

Tässä kirjoituksessa tarkoitettujen todistelun rajoittamisen kannalta keskeinen säännös on tarpeetonta todistelua koskeva OK 17:7, jota sovelletaan myös asian käsittelyn hovioikeusvaiheessa. Säännöksen mukaan ”Jos todiste, jonka asianosainen tahtoo esittää, koskee seikkaa, joka on asiaan vaikuttamaton tai selvitetty, tahi jos näyttö on huomattavasti vähemmällä vaivalla tai kustannuksella saatavissa toisella tavoin, alkoon oikeus salliko todisteen esittämistä.”¹⁴ Asianosaisten oikeus muutoksenhakuun ja tarpeellisten todisteiden esittämiseen on kuitenkin osa perus- ja ihmisoikeuksien suojaamaa *oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä*.¹⁵ Näin ollen asianosaisten esittämän todistelun rajoittamisessa ei voida sivuuttaa myöskään oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusta.

Tämän kirjoituksen eräänlainen ydinongelma on hovioikeuden mahdollisuus rajoittaa asiaa koskeva todistelu omilla prosessinjohtotoimillaan ”ihanteelliseen/optimaatiseen määrään”. Asiassa olisi otettava vastaan kaikki sen ratkaisun kannalta tarpeellinen todistelu¹⁶, mutta toisaalta voitava estää tarpeettoman todistelun esittäminen. Kirjoituksessa käsitelläänkin seuraavaksi jonkin verran todistelun peruskäsitteitä ja oikeudenkäynnissä huomioon otettavan todistusaineiston muodostumista ja sen jälkeen tuomioistuimen prosessinjohtoa ja muutoksenhakua todistelun rajoittamisen näkökulmasta. Lopuksi käsitellään lähtökohtaisesti jo käräjäoikeusvaiheessa muodostu-

---

esitettyä väitettä taikka käräjäoikeuden tuomioon todistelun sisällöstä kirjattua. Todistelun luotettavuutta ei näissä tapauksissa ole mahdollista arvioida pelkkien nauhoitteiden perusteella. OK 26:24a.1:n mukaan myös hovioikeuden pääkäsittelyssä voidaan esittää ääni- ja kuvatallenteita. Säännöksen mukaan ”Jos käräjäoikeudessa vastaanotettua suullista todistelua ei ole joltain osin otettava vastaan uudelleen, käräjäoikeudessa kertynyt ääni- tai kuvatallenne voidaan tarvittaessa esittää tarpeellisilta osiltaan hovioikeuden pääkäsittelyssä.” Viimeksi mainitun säännöksen tulkinnasta ks. HE 83/2001 s. 32 ss. Jos käräjäoikeudessa otetaan käyttöön HE 271/2004 vp:n mukainen uusi kirjallinen, summaarinen rikosprosessi tunnustettuja tekoja varten, vaikuttaa tämä välttämättä myös hovioikeusmenettelyyn ja hovioikeudessa vastaanotettavaan todisteluun. Jo nykyiset ROL 8:11–12:n säännökset rikosasian tutkimisesta ja ratkaisemisesta käräjäoikeudessa vastaajan poissaolosta huolimatta ovat vaikuttaneet asiassa käräjäoikeudessa ja hovioikeudessa esitettävään todisteluun: vastaajaa itseään ei näissä tapauksissa kuulla suullisesti ja asian luonteestakin johtuen muu suullinen todistelu on (ilmeisesti) varsin rajoitettua. ROL 8:13 mahdollistaa pääkäsittelyä pakoilevan vastaajan tuomitsemisen hovioikeudessa vankeusrangaistukseen, vaikka häntä ei ole kuultu henkilökohtaisesti hovioikeudessa.

¹³ OK 17:34a:n ja 26:24a:n nojalla suullinen todistelu voidaan ottaa vastaan pääkäsittelyssä myös puhelinta taikka siihen soveltuvaa äänen- tai kuvanvälitysmenetelmää käyttäen.

¹⁴ Myöskään selvät faktat (*notoriset* seikat) eivät OK 17:3.1:n mukaan kaipaa todistelua. Notorisuus jakautuu Lappalaisen mukaan ns. yleiseen notorisuuteen ja tuomioistuinnotorisuuteen (ks. Lappalainen s. 462 ss.). Riita-asioissa myös asianosaisten yksimielisyys jostakin seikasta tekee todistelun OK 17:4.1:n nojalla tarpeettomaksi. Rikosasioissa ja indispositiivisissa riita-asioissa tuomioistuin joutuu harkitsemaan todisteena pidettävän jonkin tosiseikan tunnustamisen näyttöarvon erikseen OK 17:4.2:n mukaisesti.

¹⁵ Ks. esimerkiksi Pellonpää s. 320 ss. ja s. 369 ss. ja Jokela 1998 s. 27 ss. sekä jäljempänä alaviitteet 39 ja 48–49 sekä niiden edellä lausuttu.

¹⁶ Kuten edellä on jo todettu, kirjoituksessa ei kuitenkaan käsitellä tuomioistuimen/hovioikeuden mahdollisuutta hankkia/määrätä omasta aloitteestaan esitettäväksi asian ratkaisun kannalta uutta tarpeellista todistelua.

neen todistusaineiston rajoittamista hovioikeudessa sekä mahdollisuutta esittää uutta todistusaineistoa hovioikeudessa ja rajoittaa tuon uuden aineiston esittämistä.¹⁷ Esi-tyksessä painottuu suullinen todistelu ja sen rajoittaminen, koska koko hovioikeusprosessin kannalta on tärkeää, että hovioikeuden pääkäsittelyjen toimittaminen ja niissä esitettävä suullinen todistelu voidaan rajoittaa ensisijassa koskemaan sellaisia seikkoja, joiden ratkaisemiseen juuri suullisella todistelulla voidaan saada tarpeellista lisänäyttöä.¹⁸

2. Hieman todistelun peruskäsitteistä

Todistelun rajoittamisen kannalta on tärkeää olla perillä todistelun peruskäsitteistä, koska niiden avulla voidaan jäsentää käsiteltävää asiaa ja siinä esitettävää todistusaineistoa. Vaikka tässä kirjoituksessa ei pyritäkään ko. käsitteiden tarkempaan analyysiin, käsitteet ja niiden keskeinen sisältö on syytä ottaa esille.¹⁹ Samoin on kirjoituk-

¹⁷ Riita-asioissa uuden todistusaineiston esittämistä hovioikeudessa rajoittaa jo aikaisemmin mainittu OK 25:17.1, jonka mukaan ”Valittaja ei saa hovioikeudessa vedota muihin seikkoihin tai *todisteisiin* (kurs. tässä) kuin niihin, jotka on esitetty kärjäoikeudessa, paitsi jos hän saattaa todennäköiseksi, ettei hän ole voinut vedota seikkaan tai todisteeseen kärjäoikeudessa tai että hänellä on ollut pätevä aihe olla tekemättä niin.” OK 26:4.2:n nojalla säännös koskee myös vastauksen antajaa. Tässä kirjoituksessa ei käsitellä yksityiskohtaisesti ko. säännöksen soveltamiseen edellytyksiä ja tulkintaa, mutta mahdollisuuteen rajoittaa todistelua ko. säännöksen nojalla palataan kuitenkin yleisellä tasolla jäljempänä tässä kirjoituksessa. Ks. alaviite 52 ja sen edellä lausuttu. Uudesta aineistosta hovioikeudessa erityisesti Jokela 1998 s. 221 ss.

¹⁸ Kirjoituksessa ei käsitellä yksityiskohtaisesti hovioikeuden ns. ”pakkosuullista” koskevan OK 26:15.1:en soveltamisongelmia, joista on olemassa useita korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuja. Näin siitä huolimatta, että pääkäsittelyn toimittamista tai toimittamatta jättämistä koskeva päätös kirjoituksessa aikaisemmin esitetyllä tavalla vaikuttaa – ja voi rajoittaa – merkittävästi hovioikeudessa vastaanotettavaa (suullista) todistelua. OK 26:15.1:tä on analysoitu useissa oikeustieteellisissä kirjoituksissa ja mainittu säännöksen sekä edellä alaviitteessä 11 selostetun seurantatodistelun välinen suhde on ollut vilkkaan keskustelun kohteena (ks. muun muassa alaviitteessä 3 mainittu Jyrki Virolaisen ja Aki Rasilaisen välinen keskustelu vuoden 2004 Defensor Legis – lehden eri numeroissa). OK 26:15.1:n mukaan ”Hovioikeuden on toimitettava pääkäsittely sitä koskevasta vaatimuksesta riippumatta, jos asian ratkaiseminen riippuu kärjäoikeudessa vastaanotetun suullisen todistelun tai kärjäoikeuden katselmusta toimittaessaan tekemien havaintojen uskottavuudesta taikka hovioikeudessa vastaanotettavasta uudesta suullisesta todistelusta. Kärjäoikeudessa vastaanotettu todistelu on tällöin tarpeellisilta osiltaan otettava vastaan ja katselmus toimitettava uudelleen pääkäsittelyssä, jollei estettä ole.” OK 26:15.2:n mukaan ”Jos 1 momentissa tarkoitettua todistelua ei voida vastaanottaa uudessa pääkäsittelyssä, kärjäoikeuden ratkaisua ei siltä osin saa muuttaa, jollei todistelua erityisestä syystä ole arvioitava toisin. Rangaistusvaatimuksesta tehtyä ratkaisua saadaan kuitenkin muuttaa rikosasian vastaajan edun perusteella.” Kysymys on nk. ”luottamusperiaatteesta”. OK 26:15.1:n soveltamiskäytännöstä ks. esimerkiksi KKO 1999:82, 2000:2,5 ja 57, 2001:16, 2002:29 ja 2003:50.

¹⁹ Onhan myös niin, että oikeudenkäyntimenettelyn erittäin voimakas uudistaminen 1990-luvulta lähtien ja siihen liittyvän uuden prosessioikeudellisen käsitteistön omaksuminen ovat edelleen kesken, jopa siinä määrin, että käsitteistön puutteellinen soveltaminen käytännön tasolla saattaa omalta osaltaan hidastaa ja vaikeuttaa oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista ja siihen liittyen myös todistusaineiston riittävän hyvää jäsentelyä ja hallintaa. Näin muun muassa valtakunnansyyttäjä Matti Kuusimäki puheenvuorossaan Helsingin hovioikeuden syyttäjäpäivillä 12.11.2004.

sen aluksi syytä käsitellä seuraavassa jaksossa 3. melko yleisellä tasolla oikeudenkäynnissä esitettävän todistusaineiston muodostumista.

Todistelu kohdentuu Lappalaisen²⁰ mukaan niihin *faktaväitteisiin*, jotka kanteessa tai syytteessä ja niiden johdosta annetussa vastauksessa on esitetty: keskeistä on selvittää, pitääkö kanteessa väitetty tapahtumakulku tai rikosasian syytteen teonkuvaus yhtä totuuden kanssa. Yksittäistä seikkaa, jota todistelulla halutaan selvittää eli todistelun kohdetta kutsutaan *todistusteemaksi*: tarkkaan ottaen todistusteemana on asianosaisen väite asian ratkaisun kannalta merkityksellisen (epäselvän tai riidanalaisen) seikan olemassaolosta. Varsinaiset todistusteemat ovat jutussa *oikeustosisekkojen* I. välittömästi relevanttien faktojen asemassa.²¹ Todistelun avulla pyritään selvittämään, onko väite tosi. *Todistusosiseikaksi* (todisteeksi) kutsutaan todisteeksi esitettyä ”todistavaa” seikkaa, josta todistusharkinnan tietä arvioidaan todistusteemana olevan väitteen todenperäisyyttä. Todistusosiseikkoja ovat esimerkiksi asiakirjan sisältö ja todistajan lausuma. *Todistuskeinot* ovat välineitä, joita käyttäen varsinaiset todistusfaktat saatetaan tuomioistuimen tietoon.²² Arvioidessaan todistusosiseikan *näyttöarvoa* todistus-

²⁰ Ks. Lappalainen s. 457 ss., johon kirjoitus pitkälti tukeutuu.

²¹ Lappalaisen mukaan todistusteemoiksi käyvät kyllä eräänlaisina ”välietappeina” myös väitteet todistusosiseikoista, joilla on oikeustosisekkojen olemassaoloa arvioitaessa välillistä todisteellista relevanssia. Yhteys lopulliseen teemaan ei saa kuitenkaan hämärtyä. ”Välillisessä todistelussa on koko ajan oltava selvyyttä siitä, minkä oikeustosisekkäväitteen toteennäyttämiseksi välilliseen todisteluun turvaudutaan.” Ks. Lappalainen s. 459.

Fränden mukaan yksittäiset rangaistavuuden edellytykset määräävät, mitä oikeustosisekoja käsitellään rikosprosessissa. ”Syyttäjän todistusteemahan on, että vastaaja on tehnyt jonkin rikoksen, joka puolestaan teemana jakaantuu useampaan osaan. Näiden osien tarkka lukumäärä riippuu asianomaisen rangaistussäännöksen sisällöstä. Syytetty voi tietysti yrittää näyttää toteen oman oikeustosisekaston (esim. hätävarjelutilanteen tai alibin) eli esittää oman, itsenäisen todistusteeman, joka joko menee syyttäjän todistusteeman edelle tai sulkee sen pois.” Ks. Frände s. 562.

²² Todistuskeinoja ovat 1) asiakirjatodistelu, 2) katselmus, 3) todistajien kuuleminen, 4) asianosaisten kuuleminen todistustarkoituksessa ja 5) asiantuntijatodistelu. Näistä ns. reaalisia todistuskeinoja ovat asiakirjatodistelu ja katselmus. Kohdissa 3–5 on kysymys ns. henkilöllisistä todistuskeinoista. Myös todistuskeinoista käytetään nimitystä ”todiste”/”todisteet”. Termi todiste voi näin ollen viitata joko todistusosiseikkaan tai todistuskeinoihin. Ks. Lappalainen s. 459.

Kirjallisella todisteella 1. asiakirjatodisteella tarkoitetaan prosessioikeudessa fyysistä todistuskappaletta, jonka todistusvoima, näyttöarvo, liittyy todisteen *sanalliseen selitykseen, kirjoituksen sisältöön*. Oikeudenkäynnissä esitettävä asiakirja ei aina ole kirjallinen todiste ko. merkityksessä, vaan kysymys voi olla myös katselmusobjektista (esim. käsialanäyte). Myös kuvalliset esitykset (kartat, piirroukset, valokuvat yms.) ovat katselmusesineitä. *Todistaja* on määritelty oikeudenkäynnin asianosaispiirin ulkopuoliseksi henkilöksi, jota kuullaan oikeudenkäynnissä jutun kannalta relevanttien faktojen selvittämiseksi. Todistajaa kuultaessa selvitysintressi kohdistuu jutun tosiseikastoon (”mitä tapahtunut”), kun taas asiantuntijalta haetaan selvitystä jutulle relevanteista kokemussäännöistä. Ns. asiantunteva todistaja kertoo asiantuntemuksensa perusteella havaitsemistaan faktoista ja hän kuuluu todistajien kategoriaan. Kirjallisen todisteen käsitteestä ja katselmuksesta ks. Lappalainen s.489 ss. ja todistajan käsitteestä sama teos s. 499 ss.

Tässä kirjoituksessa käytetään em. tavalla todistelun rajoittamista käsiteltäessä nimityksiä kirjallinen todistelu (mukaanlukien ”kirjallinen todiste katselmusobjektina”) ja suullinen todistelu. OK 17:56–60:ssa on oikeuden ”ulkopuolella” toimittavaa katselmusta koskevat säännökset; ko. katselmusta ja sen rajoittamista ei käsitellä tässä kirjoituksessa erikseen, mutta myös sitä koskee OK 17:7:n tarpeetonta todistelua koskeva säännös. Mainitun lainkohdan tarkoittamien edellytysten täyttyessä ei myöskään tarpeetonta katselmusta ole toimitettava.

teemasta tuomioistuimien käyttää hyväkseen (”soveltaa”), yleisiä tietoja tosiseikkojen välisistä suhteista l. *kokemussääntöjä*.²³ Todistusharkinnassa on tärkeä kontrolloida, missä määrin jutun konkreettinen todistussuhde todisteen ja teeman välillä todella vastaa kokemussäännössä edellytetyjä olosuhteita. Sen vuoksi tapaukseen liittyvillä ns. *aputosiasioilla/seikoilla* on usein tärkeä merkitys. Aputosiasia eroaa todistustosi-seikasta siinä suhteessa, ettei aputosiasiaan sellaisenaan liity välillistäkään näyttöarvoa todistusteemasta.²⁴

3. Todistusaineiston muodostumiseen vaikuttavia seikkoja

Tässä jaksossa käydään yleisellä tasolla läpi sellaisia todisteluun liittyviä periaatteita ja käytännön kysymyksiä, jotka vaikuttavat siihen millaiseksi jutussa esitettävä todistusaineisto muodostuu.

Suomen oikeus rakentuu niin sanotun *vapaan todistusteorian* pohjalle. OK 17:2.1:n mukaan tuomioistuimen tulee, harkittuaan huolellisesti kaikkia esiin tulleita seikkoja, päättää, mitä asiassa on pidettävä totena. Vapaaseen todistusteoriaan kuuluvat vapaa todistusharkinta ja vapaa todistelu. Tämän kirjoituksen kannalta merkityksellinen *vapaa todistelu* tarkoittaa, ettei asianosaisten oikeutta esittää näyttöä eri todistuskeinoin ole etukäteen rajoitettu ja että näyttöä arvioidessaan tuomioistuimien ottaa huomioon kaiken aineiston, mikä oikeudenkäynnissä on tullut lain sallimin tavoin tuomioistuimen tietoon joko varsinaisten todistuskeinojen kautta tai niiden ulkopuolella asianosaisten kirjallisissa tai suullisissa lausumissa tai muussa prosessikäyttyymisessä. Vapaa todistelu vaatii välttämättä vapaata todistusharkintaa. Vaikka oikeutta näytön esittämiseen rajoitetaan, voidaan – ja pitää – kuitenkin poikkeuksetta noudattaa vapaata todistusharkintaa.²⁵

²³ Kokemussäännöistä rikosasioissa ks. Frände s. 564 ss. Fränden mukaan useimpien rikosjutuissa esiintyvien kokemussääntöjen näyttöarvo joudutaan määrittelemään intuitiivisesti. ”Intuition käsitettä ei pidä tässä yhteydessä käsittää väärin. Todistusharkinta on ROL 11:4:n mukaan perusteltava, mikä merkitsee sitä, että intuitiivisuus ei tässä tarkoita muuta kuin tarkkojen numeeristen arvojen puuttumista. Perusteluvollisuuden vuoksi tuomioistuimen on tuotava julki ne todistusmekanismin tekijät, jotka vaikuttavat näyttöarvon määrittämiseen.” Frände toteaa vielä, että ”Todistusmekanismin tai – todistus-suhteen vahvuutta – eli sitä, että tietty oikeustositseikka on jättänyt jälkeensä aktuaalisen todistus-tositseikan – arvotetaan *kokemussääntöjen* ja *aputosiseikkojen* avulla (*kurs.* kirj.). Tuomioistuimen on näin ollen tuotava julki sovelletut kokemussäännöt ja yksittäiset relevantit aputosiseikat.”

²⁴ Aputosiasioita voivat olla esimerkiksi keli- tai valaistusolosuhteet. Myös aputosiasiaa koskeva väite voi itse kaivata lähempää selvittämistä ja tulla sen vuoksi jutussa todistusteemaksi. Todistelusta, jossa teemana on väite välittömästi relevantista faktasta, oikeustositseikasta, käytetään Lappalaisen mukaan nimitystä *välitön l. suorainen todistelu*. Jos teemaksi valitaan välillinen teema, todistus-tositseikka, puhutaan *välillisestä tai epäsuorasta todistelusta* taikka myös *aihe- l. indiotodistelusta*. Myös kokemus-sääntöihin ja aputosiasioihin suuntautuva todistelu on ko. luokituksessa välillistä todistelua. Näyttöä jonkin oikeustositseikan olemassaolosta esittää yleensä se asianosainen, jonka haitaksi ao. seikan selvittämättä jättäminen koituisi, eli se, jolla on seikkaan nähden *todistustaakka*. Hänen esittämänsä todistelua kutsutaan sen vuoksi *päätodisteluksi*. Vastapuolen esittämä todistelu taas on *vastatodistelua*, jolla sen esittäjä pyrkii kumoamaan päätodistelun vaikutuksen. Ks. Lappalainen s. 460 ss.

²⁵ Ks. Lappalainen s. 465 ss.

Vapaan todistelun rajoituksista käytetään yleisnimitystä *todistamiskiellot*. Poikkeuksia vapaaseen todisteluun on säädetty mm. 1) todistelun luotettavuutta sekä todisteiden välitöntä ja keskitettyä vastaanottamista turvaavien näkökohtien pohjalta.²⁶ Vapaata oikeutta todisteiden esittämiseen on tarpeen rajoittaa myös 2) prosessiekonomisista syistä, mistä tässä kirjoituksessa on keskeisesti kysymys. Jo edellä mainittu OK 17:7 asettaa tuomioistuimelle velvollisuuden karsia valmistelussa jutusta pois sellainen todistelu, joka ilmeisesti on asiaan vaikuttamatonta tai muun todistelun vuoksi tarpeetonta, kuin myös todistelu, joka on korvattavissa huomattavasti pienemmin kustannuksin ja vähemmällä vaivalla hankittavien todistein. Rajoitukset vapaaseen todisteluun voivat perustua myös 3) erilaisiin salassapitointresseihin.²⁷

Todistelun tarpeellisuuteen vaikuttavat myös *tunnustusta* koskevat säännökset, jotka eroavat toisistaan riita- ja rikosasioissa sekä riita-asioissa vielä erikseen dispositiivisissa ja indispositiivisissa asioissa.²⁸ Riita-asian *valmistelussa* on mm. selvitettävä, mistä asianosaiset ovat erimielisiä (käräjäoikeudessa OK 5:19 2 k ja hovioikeudessa 26:7 3 k). Valmistelussa käydään läpi mitkä asianosaisten vetoamista oikeustositseikoista ovat riitaisia ja mitkä (tunnustuksen johdosta) riidattomia. Riidattomat oikeustositseikat ja niitä koskeva välillinen todistelu voidaan jättää dispositiivisissa riita-asioissa pääkäsittelyssä vastaanotettavan todistelun ulkopuolelle. Myös *pääkäsittelyn* alkukeskustelussa (OK 6:2 ja OK 26:24) käydään samanlainen oikeustositseikkojen riidattomuuskontrolli ja pääkäsittelyn kuluessakin (esim. kuulemisensa yhteydessä) asianosainen voi tunnustaa itselleen epäedullisen todistustositseikan. Indispositiivisissa

²⁶ OK 17:11 ja 32 kieltävät pääsääntöisesti kirjalliset todistajankertomukset. Todisteet tulee tavallisesti ottaa vastaan pääkäsittelyssä ja vain nämä todisteet ovat käräjäoikeudessa laillista oikeudenkäyntiaineistoa (OK 17:8a ja 24:2 sekä ROL 11:2. Hovioikeuden osalta OK 26:24b). Myös jo aikaisemmin mainittu preklusio tehostaa keskitystä (OK 6:9 ja 25:17).

²⁷ Tällöin voi olla kysymyksessä esimerkiksi lähiomaisen oikeus kieltäytyä todistamasta (OK 17:20) tai virkamiehestä, lääkärinä, pappina ja asianajajana koskevat salassapitosäännökset (OK 17:23) taikka todistajan oikeus vaieta seikoista, jotka voivat saattaa hänet tai hänen lähiomaisensa syytteen vaaraan. Myös liike- ja ammattisalaisuudet voidaan tietyn edellytyksin salata ja lehdistöllä on oikeus salata tietolähteensä. (OK 17:24).

²⁸ Tunnustus on Lappalaisen mukaan asianosaisten oikeudenkäynnissä antama ilmoitus, että jokin hänelle epäedullinen seikka on tosi. OK 17:4:ssä säädetään tunnustuksen oikeusvaikutuksista. Dispositiivisessa riita-asiaissa tunnustus on asianosaista sitova, mikä merkitsee, että tunnustettua faktaa on (mahdotonta, notorisesti väärää ja selvästi totuudenvastaista faktaa koskevin poikkeuksin) pidettävä näytetyn veroisena eikä se kaipaa todistelua. Tällöin tunnustus ei ole ”todiste”, vaan todistelun korvaava prosessitoimi. Tunnustaa voidaan joko oikeustositseikan tai todistustositseikan, indision, asemassa oleva fakta. Tuomioistuimien kuitenkin arvioi oikeustositseikan tunnustamisen oikeudellisen vaikutuksen ja tunnustetun todistustositseikan näyttöarvon. Tunnustuksesta eroaa kannevaatimuksen myöntäminen, jolla tarkoitetaan vastaajan ilmoitusta, että kanne voidaan hyväksyä. (Ks. Lappalainen s. 469 ss.) Indispositiivisessa asiassa (jossa ”sovinto ei ole sallittu”) tai rikosasiassa annettu tunnustus on vapaan todistusharkinnan mukaisesti arvioitava todiste. Tässä kirjoituksessa käsite riita-asia kattaa myös perheoikeudelliset hakemusasiat (esim. lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat indispositiiviset asiat). Käräjäoikeudessa tunnustetun oikeustositseikan peruuttamista vasta hovioikeudessa voidaan Jokelan mukaan pitää OK 26:17:n mukaisena uuteen seikkaan vetoamiseen rinnastettavana. Dispositiivisessa riita-asiaissa käräjäoikeudessa annettu tunnustus säilyy asianosaista sitovana myös hovioikeudessa, ellei tunnustuksen peruuttamiseen esitetä pätevää aihetta. Ks. Jokela III s. 493 ss.

riita-asioissa ja rikosasioissa tunnustus on sen sijaan ”vain” todiste (todistustositseikka), jonka näyttöarvon tuomioistuin OK 17:4.2:n mukaisesti vapaata todistusharkintaa noudattaen arvioi kussakin yksittäistapauksessa erikseen. Tunnustuksen todistusvoima on kuitenkin tavallisesti suuri ja tunnustus katsotaan usein riittäväksi näytöksi tunnetun seikan olemassaolosta, jollei erityisiä vastasyitä ilmene. Syyttäjän on kuitenkin usein ainakin vakavissa rikosasioissa tarpeen esittää myös muuta syytettä tukevaa näyttöä selviytyäkseen näyttövelvollisuudestaan.²⁹

Asianosaisen tehtävänä on OK 17:8:n mukaan hankkia asiassa tarpeelliset todisteet. Heidän on OK 5 ja ROL 5 luvun (ja 7 luvun) säännösten mukaisesti valmistelussa ilmoitettava, mitä todisteita he tulevat pääkäsitellyssä esittämään ja mitä he kullakin todisteella aikovat näyttää toteen. Rikosasiassa syyttäjän on hankittava tarpeellinen näyttö: mitä törkeämpi rikos sitä vahvempaa näyttöä syyttäjän on lähtökohtaisesti esitettävä.³⁰ Vastaavat valitusta ja siihen annettavaa vastausta koskevat säännökset ovat OK 25:15:ssä ja 26:4:ssä. Tuomioistuin voi OK 17:8 mukaan hankkia todisteita myös omasta aloitteestaan, vaikka mainitulla oikeudella ei ole käytännössä kovin suurta merkitystä.³¹ Käytännössä suurempi ongelma on tarpeettoman todistelun karsiminen, johon myös todistelun (todisteiden) rajoittaminen tämän kirjoituksen tarkoittamassa mielessä tähtää ja jota koskeva keskeinen säännös on jo edellä mainittu OK 17:7. Tämä säännös on yhteydessä tuomioistuimelle kuuluvaan yleisvelvoitteeseen huolehtia siitä, ettei asiaan sekoiteta mitään siihen kuulumatonta. OK 5:21.3:n nojalla tuomioistuimen on riita-asian valmistelussa käräjäoikeudessa valvottava, ettei asiaan sekoiteta mitään siihen kuulumatonta ja ettei asiassa esitetä tarpeetonta todistelua.

²⁹ Ks. Lappalainen s. 469 ss.

³⁰ Syyttäjän tehtävänä on huolehtia, että kaikki langettavaan tuomioon tarvittava todistelu esitetään tuomioistuimelle. Asianomistajan yksin ajamissa rikosjutuissa todistustaakka on asianomistajalla. Todistustaakka käsittää positiiviset ja negatiiviset (esim., että käsillä ei ollut hätävarjelutilanne tai kieltoerehdys) rangaistavuuden edellytykset, joskin käytännössä negatiiviset rangaistavuuden edellytykset mielentilatutkimuksen perusteella ratkaistavaa syyntakeettomuutta lukuun ottamatta aktualisoituvat tavallisesti ainoastaan silloin, kun syytetty nostaa ne esiin. Ks. Frände s. 562 ss.

Fränden mukaan se, onko selvitysaste jutussa riittävä tai ei, on kuitenkin aina ratkaistava tapauskohtaisesti, ja tällöin on punnittava ennen kaikkea selvittämiskustannuksia yksilön oikeusturvan tarvetta vastaan. Frände s. 566.

³¹ OK 17:8:n mukaan tuomioistuin ”ei kuitenkaan saa vastoin asianosaisten yhteistä tahtoa omasta aloitteestaan määrätä uutta todistajaa kuulusteltavaksi tai asiakirjaa esitettäväksi, jos asiassa on sovinto sallittu tai jos asianomistaja vaatii rangaistusta asianomistajarikoksesta, mistä ei ole säädetty muuta tai kovempaa rangaistusta kuin sakkoa tai enintään neljä vuotta vankeutta.” Rajoitus koskee vain mainittuja kahta todistuskeinoa eikä esimerkiksi oikeutta toimittaa katselmus ja kuulla todistelutarkoituksessa asianosaista taikka asiantuntijaa. Ko. tuomioistuimen aloiteoikeuden rajoitus ei ole voimassa indispositiivisissa riita-asioissa eikä muissa kuin säännöksessä mainituissa rikosasioissa. Tässä kirjoituksessa ei kuitenkaan käsitellä – kuten jo edellä on todettu – tuomioistuimen velvollisuutta hankkia todisteita viran puolesta, mikä ilmentää osaltaan tuomioistuimen velvollisuutta huolehtia siitä, että asia tulee riittävän perusteellisesti käsiteltyä (ko. velvollisuutta sivuaa KKO 2004:70). Rikosasioiden osalta on kuitenkin erikseen todettava, että tuomioistuimen velvollisuuksiin ei kuulu harjoittaa materiaalista (oikeudenkäyntiaineistoa rikastavaa) prosessinjohtoa syytetyn vahingoksi eikä näin ollen myöskään määrätä hankittavaksi syytettä tukevaa näyttöä. Viimeksi mainittuun seikkaan liittyvästä oikeuskäytännöstä ks. KKO 1996:133 ja 1995:44.

Vastaava valmistelua hovioikeudessa koskeva sekä riita- että rikosasioita koskeva säännös on OK 26:9.3:ssa.

Todistelun kartoittaminen ennen pääkäsittelyä tarjoaa tuomioistuimelle mahdollisuuden soveltaa tehokkaasti OK 17:7:n rajoitussäännöstä: näin voidaan karsia pois irrelevantti ja prosessieconomisesti huono todistelu. Päätös todistelun rajoittamisesta on yleensä välttämätöntä tehdä ennen pääkäsittelyä, sillä valmistelussa ilmoitettujen todisteiden karsiminen vasta pääkäsittelyssä on paljon vaikeampaa.³² OK 26:9:1:n mukaan hovioikeus päättääkin jo valmistelussa asiantuntijan lausunnon hankkimisesta, (uuden) kirjallisen todisteen esittämisestä, katselmuksen toimittamisesta ja muuhun sellaiseen valmistavaan toimenpiteeseen ryhtymisestä, jos sellainen on tarpeen sen turvaamiseksi, että todisteet ovat yhdellä kertaa saatavilla pääkäsittelyssä. Hovioikeus päättää OK 26:9.2:n mukaan valmistelussa myös, onko asianosaisia kuultava henkilökohtaisesti, sekä ketä todistelutarkoituksessa kuultavia henkilöitä kuullaan pääkäsittelyssä. Nämä henkilöt mainitaan päätöksessä, jonka hovioikeus tekee pääkäsittelyn toimittamisesta. OK 26:13.1:n mukaan pääkäsittelyssä kuullaan suullisesti asianosaisia, todistajia ja asiantuntijoita sekä vastaanotetaan muuta selvitystä. OK 26:15:n mukaisessa pääkäsittelyssä, kun asian ratkaiseminen riippuu kärjäoikeudessa vastaanotetun suullisen todistelun uskottavuudesta, kärjäoikeudessa vastaanotettu todistelu on otettava tarpeellisilta osiltaan vastaan.³³

Lappalaisen mukaan OK 17:7:n rajoittamissäännöstä on kuitenkin syytä soveltaa tietyllä varovaisuudella ja kohdistaa rajoittamisratkaisut selviin tapauksiin.³⁴ Näin siksi, että valmistelussa voi olla vaikea ratkaista, onko jollakin todisteella lopulta merkitystä asiassa vai ei. Tuomari voi ja hänen tulee keskustella asianosaisten kanssa siitä, onko jostain teemasta tarpeen kuulla niin montaa todistajaa kuin asianosainen on nimennyt kuultavaksi. Vastoin asianosaisten tahtoa tuomarin on Lappalaisen mukaan kuitenkin vaikea mennä rajoittamaan todistajien määrää, koska tuomari ei voi etukäteen tehdä päätelmiä todistajien uskottavuudesta, ja rikosasioissa tuomioistuimen tulee hänen mukaansa olla erityisen varovainen harkitessaan puolustuksen tarjoaman näytön epäämistä. Jäljempänä tässä kirjoituksessa sivutaan kysymystä siitä, onko rajoittamiseen hovioikeudessa suhtauduttava yhtä varovaisesti kuin Lappalainen tässä edellä tarkoittaa ilmeisesti ensisijassa kärjäoikeuden osalta. Hovioikeudellahan on kärjäoikeuden tuomion perusteella jo ainakin karkea käsitys siitä mitä todistajat ovat asiassa kertoneet ja liittykö todistajan kertomus edelleen riitaisiin seikkoihin.

³² Uusien todisteiden esittämistä riita-asioissa kärjäoikeudessa ja hovioikeudessa koskevat em. preklusiosäännökset. Ks. alaviitteet 8, 17 ja 52 sekä niiden edellä lausuttu.

³³ OK 26:24a:n nojalla kärjäoikeudessa vastaanotettu suullinen todistelu voidaan tarvittaessa korvata esittämällä kärjäoikeudessa kertynyt kuva- tai äänitallenne. Hovioikeuden pääkäsittelyssä voidaan kuulla puhelimitse tai muuta siihen soveltuvaa äänen- tai kuvanvälitysmenetelmää käyttäen todistaja, asiantuntija tai asianosainen, jonka kertomuksen uskottavuus voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan. Ks. myös OK 17:11.2:n ja 17:21:n uudet säännökset alle 15-vuotiaan lapsen ja henkisesti toiminnaltaan häiriintyneen henkilön ääni- tai kuvatallennetun esitutkintakertomuksen käyttämisestä todisteena ja kuulemisesta todistajana.

³⁴ Lappalainen s. 475.

Käräjäoikeudessa asiakirjatodistelu otetaan vastaan tavallisesti pääkäsittelyssä (OK 17:8a) käymällä se relevanteilta osin läpi, vaikka todisteet onkin ilmoitettava etukäteen. Hovioikeudessa muutoksenhakemukseen liittyvä kirjallinen todistelu otetaan huomioon eri tavalla riippuen siitä ratkaistaanko asia seulontamenettelyssä, esittelystä tai pääkäsittelyssä. Myös hovioikeuden pääkäsittelyssä kirjallinen todistelu on otettava vastaan OK 26:24.1:n mukaisesti. Samoin katselmus tulisi sekä käräjä- että hovioikeudessa todistelun välittömyyden toteuttamiseksi toimittaa mahdollisuuksien mukaan pääkäsittelyssä.³⁵ Suullinen todistelu – todistajan kuulustelu, asianosaisen kuuleminen todistelutarkoituksessa ja asiantuntijan kuulustelu – otetaan jo luonteensa mukaan vastaan kaikissa oikeusasteissa tavallisesti pääkäsittelyssä.³⁶ Todistajankuulustelu tallennetaan varmuustoimenpiteenä sekä käräjä- että hovioikeudessa ääninauhalle (OK 22:6 ja 26:27.2).³⁷

Todistelun niin sanotuilla menettelyperiaatteilla (mm. todistelun *välittömyysperiaate* ja *keskittäminen* sekä *henkilötodistelun suullisuus* ja *kontradiktorinen periaate* todistelussa) on myös vaikutusta tuomioistuimen mahdollisuuteen rajoittaa todistelua.³⁸

³⁵ OK 26:15.1:n mukaan hovioikeuden on – jollei estettä ole – toimitettava katselmus uudelleen, jos valituksen ratkaiseminen riippuu käräjäoikeuden katselmuksessa tekemien havaintojen uskottavuudesta.

³⁶ OK 17 luvussa on säännökset todistajan kutsumisesta ja kuulustelemisesta sekä häntä vastaan käytettävistä pakkokeinoista ja todistajanpalkkiosta. Tässä yhteydessä on syytä todistelun rajoittamiseen liittyen todeta, että todistajankuulustelu jakaantuu pää-, vasta- ja uudelleenkuulusteluun sekä että tuomioistuimen tulee kuulustelun aikana evätä ilmeisesti asiaan kuulumattomat taikka eksyttävät tai muuten sopimattomat kysymykset. (OK 17:33).

Asianosaista voidaan OK 17:61:n mukaan kuulla todistelutarkoituksessa ”vapaasti” sekä siviili- että rikosasioissa ja kuulustelussa noudatetaan soveltuvin osin todistajan kuulustelua koskevaa OK 17:33:a. Riita-asiaissa (sekä dispositiivisissa että indispositiivisissa poik. isyysjutut) asianosaista voidaan kuulla myös totuusvakuutuksen nojalla. Rikosasiassa asianomistajaa voidaan kuulla totuusvakuutuksen nojalla hänen rikoksen johdosta kärsimänsä vahingon määrästä. Asianosaisella ei ole samanlaista ”todistamisvelvollisuutta” kuin todistajalla; vaikka hän on tuomioistuimen kutsusta velvollinen saapumaan tuomioistuimeen, häntä ei voida pakottaa kertomaan tietämiään seikkoja. Kiellettyminen voidaan tosin tulkita todistusharkinnassa asianosaiselle haitalliseksi seikaksi (OK 17:5).

Asiantuntijatodistelua koskevat yleissäännökset ovat OK 17:44–55:ssä. OK 17 luvun säännökset asiantuntijasta koskevat ensi sijassa tuomioistuimen määräämää asiantuntijaa: asianosaisen käyttämään asiantuntijaan sovelletaan pääosin todistajaa koskevia säännöksiä (OK 17:55). Asiantuntijan tulee antaa tavallisesti kirjallinen lausunto, joka esitellään pääkäsittelyssä ja joka näin tulee osaksi laillista oikeudenkäyntiaineistoa. Jos asiantuntijan sallitaan antaa suullinen lausunto, häntä kuullaan pääkäsittelyssä. Asianosaisen pyyntöön kuulla asiantuntijaa suullisesti on suostuttava, jollei kuulemista voida pitää ilmeisen merkityksettömänä. (Ks. OK 17:50). Rikosasian mielentilatutkimuksesta säädetään OK 17:45:ssä.

Todistajan, asiantuntijan ja asianosaisen kuulemisesta puhelimitse taikka muuta siihen soveltuvaan äänen- tai kuvantallennusmenetelmää hyväksi käyttäen ks. OK 17:34a ja 26:24a.2.

³⁷ Käräjäoikeuden äänitallenteiden hyödyntämisestä hovioikeudesta OK 26:2a.2 (seulonnassa), 26:12.2 (esittelystä) ja 26:24a.1 (pääkäsittelyssä). Uusi eräissä käräjäoikeuksissa ja myös Helsingin hovioikeudessa käytössä oleva digitaalinen äänentallennusmenetelmä tarjoaa hovioikeudelle käräjäoikeuden suostumuksin mahdollisuuden kuunnella käräjäoikeudessa tallennettuja kertomuksia suoraan tietoverkon välityksellä ilman, että äänityksiä lähetetään nauhalla tai levykkeellä erikseen hovioikeudelle.

³⁸ Esimerkiksi suullinen todistelu on otettava pääsääntöisesti vastaan ”välittömästi” kuulemalla todistajia pääkäsittelyssä eikä kuuntelemalla tallenteita. Muutoksenhakuasteena hovioikeuskaan ei voi tavallisesti ryhtyä käräjäoikeudessa syntyneiden äänitallenteiden pohjalta kontrolloimaan käräjäoikeuden näyttöratkaisun oikeellisuutta. Myös yksityisten kirjallisten todistajankertomusten ja esitutkintakerto-

Todistelun yhteydessä kontradiktorisuus merkitsee sitä, että asianosaisille annetaan riittävät ja yhtäläiset mahdollisuudet sekä esittää näyttöä että kommentoida esitettyä, nimenomaan muiden esittämää todistelua. Oikeus esittää näyttöä on Lappalaisen mukaan prosessuaalinen ”perusoikeus”, joka voidaan johtaa ihmisoikeussopimusten ja perustuslain oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevista säännöksistä.³⁹ Tämä oikeus ei voi kuitenkaan olla rajaton ja tuomioistuimen tuleekin jo edellä mainitulla tavalla torjua ja karsia (valmistelussa ja pääkäsittelyssä) sellainen tarjottu todistelu, joka on selvästi asiaan vaikuttamatonta tai muu esitettävä todistelu huomioon ottaen tarpeetonta. Lisäksi on torjuttava todistelu, joka tulisi muihin mahdollisiin todistelu- vaihtoehtoihin verrattuna kohtuuttoman kalliiksi.⁴⁰

---

muksen käyttöä on rajoitettu OK 17:11:ssa ja rajoitus koskee myös hovioikeusmenettelyä. Todistelun keskityksen turvaamiseksi todisteet on myös hovioikeudessa otettava vastaan yhtäjaksoisesti ja hovioikeuden mahdollisuus lykätä pääkäsittelyä on rajoitettu (ks. OK 26:25 sekä OK 6 ja ROL 6 luvut). OK 17:8a-e:ssä on säännökset todisteiden vastaanottamisesta pääkäsittelyn ulkopuolella (mm. viittaussäännökset ao. OK:n ja ROL:n säännöksiin), OK 17:9:ssä säännös todisteiden esittämisestä asianosaisen poissaolosta huolimatta, OK 17:10:ssä säännös todisteiden esittämisestä vastaisen varalle, OK 17:11:ssä säännös (lähtökohtaisesti) kielletyistä todisteista (mm. yksityisluontoinen oikeudenkäynnin varalta laadittu kertomus ja esitutkintapöytäkirjaan tallennettu lausuma) sekä OK 17:11a:ssa todisteiden vastaanottamista ulkomailla koskeva viittaussäännös. Tässä kirjoituksessa ei käsitellä mainittuihin säännöksiin mahdollisesti liittyviä todistelun erityisiä rajoittamisongelmia.

Rikosasioihin liittyy eräitä todisteluun liittyviä erityiskysymyksiä. Esimerkiksi näyttövaatimus ilmaistaan usein niin, että syytetyt syyllisyyden on oltava sellainen, että kaikki järkevä (varteenotettava) epäily syyllisyydestä voidaan sulkea pois. Esim. korkein oikeus on käyttänyt käsitettä ”ei jää varteenotettava epäily” (KKO 2002:47). Fränden mukaan rikosprosessin *in dubio pro reo* -periaate toteutuu parhaiten, kun varteenotettava epäily johtaa syytteen hylkäämiseen. Ks. Frände s. 563.

³⁹ Ks. Lappalainen s. 484 ss. Kontradiktorisuussääntelyyn kuuluu myös OK 17:9.1, joka koskee todistelun luovutusta asianosaisen poissaollessa. Riita- ja rikosasioissa noudatetaan tällöin erilaisia säännöksiä. Ks. myös Pellonpää s. 320 ss. ja s. 369 ss ja Ervo s. 12 ss. erit. s. 16–17.

⁴⁰ Ks. jo edellä mainitut OK 17:7 ja 5:21.3 ja 26:9.3. Suullisessa todistelussa tuomioistuimen on OK 17:33.5:n mukaisesti valvottava, että suullisessa todistelussa pysytään asiassa. Ervon mukaan suurin osa Suomen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa (EIT) saamista langettavista tuomioista on koskenut kontradiktorisen periaatteen laiminlyömistä. Kontradiktorisuus kattaa EIT:n oikeuskäytännössä Ervon mukaan kaiken oikeudenkäyntiaineiston siitä riippumatta siitä, onko se asiaan vaikuttavaa tai ei, tai kenen toimesta aineisto on hankittu (ks. myös KKO 2004:79). Ervon mukaan EIT:n käytännössä kontradiktorisuus palautetaan asianosaisten prosessiin osallistumisoikeuksiin. ”Kyse ei siten enää ole perinteisestä *auditor et altera pars* -säännöstä, jonka mukaan vastapuolelle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi toisen osapuolen esittämistä vaatimuksista, vaan kontradiktorisuudella tarkoitetaan kummankin osapuolen *tasa-arvoista* mahdollisuutta osallistua *aktiivisesti ja tosiasiallisesti* häntä koskevaan oikeudenkäyntiin.” (s. 14–15) Ervon mukaan tuomioistuimella on EIT:n käytännössä kuitenkin mahdollisuus harjoittaa rajoittavaa materiaalista prosessinjohtoa, kunhan asianosaisten tasa-arvoisuutta ei loukata. Todistelun rajoittamista koskeva ratkaisu on kuitenkin perusteluvollisuuden alainen. Todistelun rajoittaminen (rikosasiassa) tulee Ervon mukaan kyseeseen vasta silloin, kun tuomioistuin on omasta aloitteestaan varmistunut esitettäväksi tarkoitetun todistelun tarpeettomuudesta joko sen vuoksi, että se on asiaan vaikuttamatonta, päällekkäistä tai koskee riidattomaksi havaittuja tai muutoin sellaisia seikkoja, joista näytön esittäminen ei ole tarpeen.

4. Prosessinjohtosta

Prosessinjohto on tuomioistuimen käytössä oleva tärkeä ja keskeinen väline tarpeettoman todistelun rajoittamiseksi. Prosessinjohto jaetaan vakiintuneesti muodolliseen ja aineelliseen eli materiaaliseen prosessinjohtoon. Muodollinen prosessinjohto koskee oikeudenkäynnin ulkoista kulkua, kun taas aineellisen prosessinjohton kohteena on itse oikeudenkäyntiaineisto. Jokelan mukaan merkittävin *muodolliseen prosessinjohtoon* (sekä riita- että rikosasiassa) kuuluva tuomarin tehtävä on valvoa, että asian käsittelyssä noudatetaan selvyyttä ja järjestystä (ks. OK 6:2a.1 ja ROL 6:5.1).⁴¹

Aineellisella prosessinjohtolla riita-asioissa tarkoitetaan tuomioistuimen toimintaa, joka kohdistuu oikeudenkäyntiaineiston täydentämiseen, rikastamiseen tai rajoittamiseen sekä asianosaisten lausumien selventämiseen. Aineellisen prosessinjohton kohteena on Jokelan mukaan siten itse oikeudenkäyntiaineisto, ja sen tarkoituksena on oikeudenkäyntiaineistoon sisältyvien epäselvyyksien poistaminen sekä toisaalta tarvittavan täydennyksen saaminen aineistoon ja *toisaalta asiaan kuulumattomien ja merkityksettömien kysymysten rajaaminen pois käsittelystä* (kurs. kirj.). Prosessioikeudessa puhutaan tuomioistuimen selventävästä, korjaavasta (muuntavasta), täydentävästä (rikastavasta), rajoittavasta ja informatiivisesta prosessinjohtosta tai sen funktiosta.⁴²

Myös rikosasioissa aineellisen prosessinjohton tarkoituksena on Jokelan mukaan rajata käsittelystä pois siihen kuulumattomat ja merkityksettömät asiat ja toisaalta saada tarvittava täydennys prosessimateriaaliin. Tarkoituksena ei kuitenkaan ole, että tuomari valtuuksiensa nojalla ryhtyisi tekemään omia selvityksiä asiassa. Asianosaiset pitäisi saada kysymyksiin ja huomautuksiin ryhtymään itse tarvittaviin prosessitoimiin. Rikosasioissa noudatettava akkusatorinen menetelmä merkitsee, että syyttäjän velvollisuus on huolehtia kaiken tarvittavan selvityksen esittämisestä eikä tuomioistuin ole velvollinen (eikä saa ryhtyä) huolehtimaan syytteen toteennäyttämisestä. Rikastava prosessinjohto syytetyn vahingoksi ei ole sallittua eikä tuomioistuimen tule aktivoida syyttäjää uuden aineiston esittämiseen. Tuomioistuimella on sen sijaan velvollisuus ryhtyä sellaisen saatavilla olevan selvityksen hankkimiseen, joka voi johtaa syytteen hylkäämiseen: tämä pyrkii tasapainottamaan asianosaisten asemaa, joskin syyttäjän

⁴¹ Ks. Jokela III. s. 49 ss. ja s. 101 ss. Muodolliseen prosessinjohtoon kuuluu erilaisia tyhjentävästi laissa säätelemättömiä toimenpiteitä kuten esimerkiksi jutun käsittelyajan- ja -paikan määrääminen, asianosaisten kutsuminen istuntoon ja heille asetettavat uhat, käsittelyn aikataulutaminen, aloittaminen ja lopettaminen, käsittelyn mahdollinen peruuttaminen ja lykkääminen tai asian siirtäminen toiseen tuomioistuimeen, käsittelyjärjestyksestä määrääminen, juttujen yhdistäminen ja erottaminen sekä puheenvuorojen jakaminen istunnossa. Myös kysymys käsittelyn julkisuudesta kuuluu muodolliseen prosessinjohtoon kuten tavallisesti myös järjestyksenpito istunnossa ja kurinpitovalta. HE 271/2004 vp:ssä ehdotetaan tuomioistuimen kurinpitovaltaa koskevien OK 14:6–7:n muuttamista.

⁴² Ks. Jokela III s. 53 ss. Materiaalisesta prosessinjohtosta erityisesti Jyrki Virolainen: Materiaalinen prosessinjohto. Helsinki 1988. Prosessinjohtosta rikosasioissa ja riita-asioissa ks. Rovaniemi IV s. 9 ss. ja 57 ss. Tuomioistuimen prosessinjohtosta henkilötodistelussa Pölönen 2003 s. 393 ss.

objektiivisuusvelvollisuuteen kuuluu myös syytetyille edullisten seikkojen esiintuominen tarvittaessa.⁴³

Tämän kirjoituksen aiheen kannalta erityistä merkitystä on tuomioistuimen aktiivisella rajoittavalla materiaalisella prosessinjohtolla. Pääsääntö tuomioistuimen materiaalisesta prosessinjohtosta riita-asioissa on OK 6:2a.2:ssa, jonka mukaan tuomioistuimen tulee valvoa, että asia tulee perusteellisesti käsiteltyä eikä asiaan sekoiteta mitään siihen kuulumatonta. Jos asianosaisen esitys havaitaan epäselväksi tai epätodelliseksi, tuomioistuimen on tehtävä asianosaiselle riitakysymyksen selvittämistä varten tarpeelliset kysymykset. Vastaava rikosasioita koskeva säännös on ROL 6:5.2:ssa, jossa kuitenkin rikosasioiden akkuratorisen luonteen vuoksi sanan ”perusteellisesti” asemasta käytetään sanaa ”asianmukaisesti”. Hovioikeutta asian valmistelussa koskeva sekä riita- että rikosasioihin sovellettava säännös on edellä mainitulla tavalla OK 26:9.3:ssa. OK 26:25:n viittaussäännöksen nojalla hovioikeuden pääkäsittelyssä tulevat noudatettaviksi myös edellä mainitut OK 6 luvun ja ROL 6 luvun säännökset.

Tuomioistuimen on edellisessä kappaleessa mainittujen säännösten mukaan mm. valvottava, ettei asiassa esitetä tarpeetonta tai merkityksetöntä aineistoa (rajoittava prosessinjohto). Aineellisen prosessinjohtoon painopiste on asian valmisteluvaiheessa, koska sen avulla voidaan heti menettelyn alussa päästä selville riitaisista kysymyksistä. Aineelliseen prosessinjohtoon kuuluvia toimenpiteitä harkittaessa on otettava huomioon myös toimenpiteiden asianmukaisuus ja siihen liittyen mm. tuomioistuimen puolueettomuus ja pyrkimys välttää oikeudenkäynnin tarpeeton laajentuminen. Riita- ja rikosasioiden erilaisesta luonteesta johtuen myös aineellisen prosessinjohtoon sisältö ja aste näissä asiaryhmissä vaihtelee. Prosessinjohtoa on Jokelan mukaan joka tapauksessa harjoitettava avoimesti ja toimenpiteet on tarvittaessa perusteltava.⁴⁴

Tuomioistuimen tulee myös todisteiden hankinnassa harjoittaa materiaalista prosessinjohtoa. Käytännössä todisteiden karsiminen tulee useimmiten kysymykseen tilanteissa, jossa asianosaiset ovat nimenneet todistajia seikasta, joka ei ole relevantti tai ei kaippaa näyttöä, taikka he ovat nimenneet samasta teemasta kuultavaksi useampia todistajia.⁴⁵

⁴³ Ks. Jokela III s. 102 ss. Myös syyttömyysolettamasta ja puolustuksen suosimisen (favor defensionis-) periaatteesta seuraa Jokelan mukaan, että tuomioistuin ei omasta aloitteesta tule määrätä hankittavaksi sellaista selvitystä, jota syytteen toteennäyttäminen edellyttää.

⁴⁴ Jo em. tavalla Jokelakin toteaa, että asianosaisen tarjoama todiste on evättävä, jos se koskee asiaan vaikuttamatonta tai selvitettyä seikkaa, tai jos näyttö on huomattavasti vähemmällä vaivalla ja kustannuksella saatavissa muulla tavoin. Koska asianosaisten pitää ennen pääkäsittelyä tietää, mitä todistelua siellä tullaan esittämään, päätös tarjotun todisteen esittämisestä on tehtävä pääsääntöisesti jo valmistelussa, mutta pakottavissa tilanteissa päätös voidaan tehdä pääkäsittelyssäkin. Ks. Jokela III s. 53 ss.

⁴⁵ Ks. Jokela III s. 158 ss. Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on Jokelan teoksesta ilmenevällä tavalla hyväksynyt todistelun rajoittamisen (ks. Ervon alaviitteessä 39 mainittu artikkeli sekä EIT 3.2.2004 Laukkanen ja Manninen v. Finland). Tuomari voi keskustella todistustseeman vaihtamisesta tai todistelun rajoittamisesta asianosaisten kanssa: onko kaikkien nimettyjen todistajien kuuleminen todella tarpeen. Asianosaiset voivat itse asettaa todistajat tärkeysjärjestykseen, koska tuomari ei etukäteen ainakaan vielä käräjäoikeusvaiheessa voi ottaa kantaa todistajien kertomusten uskottavuuteen.

5. Muutoksenhaun tarkoituksesta ja tehtävistä⁴⁶

Todistelun rajoittamista hovioikeudessa voidaan tarkastella myös muutoksenhaun tarkoituksesta ja tehtävistä käsin. Muutoksenhakujärjestelmän ensisijainen tarkoitus on tarjota asianosaiselle mahdollisuus virheellisenä pitämänsä alemman tuomioistuimen ratkaisun korjaamiseen ylemmässä tuomioistuimessa (*muutoksenhaun oikaisufunktio*). Ratkaisu voi olla väärä tai puutteellinen joko asiallisesti (aineellisesti) tai prosessuaalisesti (muodollisesti). Tuomioistuimen ratkaisun asiallinen virheellisyys voi johtua joko oikeuskysymyksenä pidettävästä väärästä lain soveltamisesta (tosiseikkojen oikeudellisesta arvioinnista) tai asiakysymykseksi katsottavasta oikeudellisten seuraamusten synnylle tarpeellisen tosiseikaston olemassaolon virheellisestä arvioinnista. Hovioikeusmenettelyssä oikeuskysymykset voidaan yleensä ratkaista kirjallisessa menettelyssä, kun taas asiakysymyksenä pidettävä näytön uudelleen arviointi edellyttää pääkäsittelyä.⁴⁷

Oikeus muutoksenhakuun on perustuslain 21.2:n (PL) suojaama oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluva perusoikeus. Oikeus muutoksenhakuun on myös kansainvälinen ihmisoikeussopimuksin suojattu ihmisoikeus. Euroopan ihmisoikeussopimuksen oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevassa 6 artiklassa ei mainita erikseen muutoksenhakuoikeutta, mutta sopimuksen seitsemännen lisäpöytäkirjan 2 artiklan mukaan jokaisella rikoksesta tuomitulla on eräitä vähäisiä rikoksia koskevin poikkeuksin oikeus saada syyllisyyskysymys tai tuomittu rangaistus ylemmän tuomioistuimen tutkittavaksi. Suullista käsittelyä muutoksenhaussa pidetään eräänä EIS:n 6(1) artiklan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin peruselementtinä.⁴⁸ Myös kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (KP-sopimus) 14(5) artikla takaa rikoksesta tuomitulle vastaavan muutoksenhakuoikeuden kuten myös YK:n lasten oikeuksia koskevan yleissopimuksen 40 (v) artikla lapselle (alle 18-vuotiaalle). Oikeuden muutoksenhakuun on oltava todellinen eikä ainoastaan näennäinen.

Menettelyn muutoksenhakutuomioistuimessa on täytettävä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset muun muassa suullisuuden osalta. Toisaalta muutoksen-

---

Todistelun rajoittamisesta ei ole kysymys silloin, kun tuomioistuin OK 6:2.2:n nojalla määrää, että tiettyä seikkaa koskeva todistelu otetaan vastaan ennen muuta todistelua eli todistelu määrätään etenevästi todistusteemoittain. Ks. Jokela III s. 18

⁴⁶ Näiltä osin tässä kirjoituksessa on tukeuduttu pääosin edellä mainittuun teokseen Jokela III s. 457 ss. Ks. myös Jokela 1998 s. 5 ss.

⁴⁷ Ks. Jokela III s. 457. Ks. mainitusta teoksesta myös muutoksenhaun yhteiskunnallisesta ja ohjausfunktioista sekä valvontafunktioista.

⁴⁸ Ks. Jokela III s. 544 ss. Jokela käsittelee myös asianosaisen oikeutta luopua oikeudestaan suulliseen käsittelyyn. Jos kuitenkin tärkeä julkinen etu edellyttää suullista käsittelyä, on se järjestettävä, vaikka asianosaiset itse eivät sitä olisi vaatineet. Sittemmin hovioikeuden seulontamenettelyä koskevaan lainsäädäntöön johtaneessa HE 91/2002 vp:ssä on käsitelty seikkaperäisesti muutoksenhaun perus- ja ihmisoikeuslottuvuutta (mm. menettelyn suullisuutta muutoksenhakuasteessa EIS:n näkökulmasta). Ks. ko. HE s. 12 ss. sekä siihen liittyvät perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 35/2002 vp ja laki-valiokunnan mietintö 27/2002 vp.

hausta aiheutuvat häiritä tulee minimoida: asianosaisen tulee saada lopullinen ratkaisu kohtuullisessa ajassa ja ilman kohtuutonta työtä ja kohtuuttomia kustannuksia. Muutoksenhakumenettelyä järjestettäessä on tämän vuoksi oikeusvarmuuden ja menettelyn perus- ja ihmisoikeuksien ohella otettava huomioon prosessitaloudelliset tekijät. Lainkäytön painopisteen on tämän vuoksi oltava käräjäoikeuksissa.⁴⁹

6. Todistelun rajoittamisesta hovioikeudessa

6.1. Oikeudenkäynnin kohde hovioikeudessa sekä eräitä oikeudenkäyntiaineistoa koskevia lisäyksiä

Oikeudenkäynnin kohde hovioikeudessa määräytyy käräjäoikeuden ratkaisun sekä valituksen ja vastauksen perusteella: pääsääntöisesti oikeudenkäynti koskee käräjäoikeuden ratkaisun kohteena ollutta asiaa valituksessa ja vastauksessa vedotuilta osin. OK 26:1:n mukaisesti hovioikeuden on tutkittava onko olemassa perusteita muuttaa käräjäoikeuden ratkaisua vedotuilta osin. Puhutaan myös hovioikeuden ns. *kontrollifunktiosta*; oikeudenkäynti hovioikeudessa ei ala alusta vaan pohjautuu siihen mihin käräjäoikeudessa on päädytty. OK 26:1:n rajoitussäännös koskee vaatimusten lisäksi niiden perusteina välittömästi olevia seikkoja eli oikeustosisekoja ja todisteita, mutta ei todistusosiseikkoja ja oikeusohjeita.⁵⁰

Valittajan on jo edellä mainitulla tavalla *valituskirjelmässä* esitettävä kaikki muutosvaatimukset perusteineen OK 25:15:n mukaisesti: tällöin on muun muassa mainittava kaikki todisteet, joihin halutaan nojautua ja mitä kullakin todisteella halutaan näyttää toteen, sekä mahdollinen pyyntö pääkäsittelyn toimittamisesta hovioikeudessa.⁵¹ Uusien todisteiden esittämistä hovioikeudessa riita-asiassa on rajoitettu OK 26:15.3:ssa.⁵² Valituskirjelmään on OK 25:16.3:n mukaisesti liitettävä ne asiakirjat,

⁴⁹ Ks. Jokela III s. 458 ss. Oikeudenkäynnin joutuisuudesta ja kestosta ks. myös Ervo s. 22 ss.

⁵⁰ Ks. Jokela III s. 482 ss. Koska oikeusohjeiden soveltaminen kuitenkin edellyttää tiettyä tosiseikastoa, puutteellinen vetoaminen vaatimuksen perusteena oleviin oikeustosisekoisiin saattaa Jokelan mukaan käytännössä rajoittaa hovioikeuden harkintavaltaa myös oikeusohjeiden soveltamisen osalta. Rajoitussäännös koskee myös tahdonvaltaisia prosessinedellytyksiä, joiden puuttumiseen asianosaisen tulee vedota hovioikeudessa jo valituskirjelmässään tai ensimmäisessä vastauskirjelmässä. Ehdottomat oikeudenkäynnin edellytykset hovioikeuden tulee kuitenkin tutkia viran puolesta. Oikeudenkäynnin kohteesta hovioikeudessa ks. Jokela 1998 s. 182 ss. Hovioikeuden tehtävistä muutoksenhaussa ks. myös Liljenfeldt – Snellman 2004 s. 436 ss.

⁵¹ OK 25:15.2:n mukaan ”Jos valittaja haluaa, että hovioikeudessa toimitetaan pääkäsittely, hänen on ilmoitettava yksilöity syy siihen. Valittajan on myös ilmoitettava käsityksensä siitä, onko pääkäsittelyssä kuultava asianosaisia henkilökohtaisesti, ja keiden todistajien, asiantuntijoiden ja muiden todistelutarkoituksessa kuultavien henkilöiden kuuleminen on tarpeellista”.

⁵² OK 26:15.3:n mukaan, ”Jos valittaja *riita-asiassa* (*kurs.* kirj.) vetoaa seikkaan tai todisteeseen, jota ei ole esitetty käräjäoikeudessa, hänen on ilmoitettava, miksi siihen vetoaminen (OK 25 luvun) 17 § huomioon ottaen olisi sallittua hovioikeudessa”. OK 25:17 on jo edellä mainittu riita-asioiden oikeustosisekojen ja uusien todisteiden ns. preklusiota koskeva säännös, joka ei koske hovioikeudessa käsiteltäviä rikosasioita. Vaikka preklusiota säännös hovioikeudessa koskee myös indispositiivisia riita-

joihin valittaja vetoaa ja joita ei ole esitetty käräjäoikeudessa (so. uudet kirjalliset todisteet). Valittajan vastapuoli ei ole velvollinen vastaamaan valitukseen. Jos vastausta ei anneta, otetaan hovioikeudessa asiaa ratkaistaessa huomioon vastapuolen käräjäoikeudessa esittämä oikeudenkäyntiaineisto (OK 26:12.2 ja OK 26:24b.2). Jos vastaus annetaan, sovelletaan siihen OK 26:4.2:n nojalla soveltuvien osin edellä mainittuja OK 25:15–17:n säännöksiä. Asianosaisilla on lähtökohtaisesti vaatimis- ja vetoamisvelvollisuus hovioikeudessa: vaatimistaakka on instanssikohtainen.⁵³

Hovioikeus päättää ensin asian valmistelussa OK 26:2 nojalla, otetaanko valitus enempään tutkintaan (*ns. seulontamenettely*). Seulontamenettelyssä oikeudenkäyntiaineistona otetaan OK 26:2a:n nojalla huomioon valitus ja käräjäoikeuden ratkaisu sekä mahdollisesti pyydetty vastaus. Tarvittaessa todistelutallenteelta on otettava selko käräjäoikeudessa vastaanotetun todistelun sisällöstä.⁵⁴ Seulontamenettelyssä asia voidaan OK 26:2a.3:n nojalla ratkaista ilman esittelyä.

Asia ratkaistaan kirjallisen valmistelun jälkeen hovioikeudessa OK 26:12.1:n mukaisesti *esittelystä* kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella, jollei siinä toimiteta pääkäsittelyä.⁵⁵ Asia ratkaistaan tällöin muutoksenhakemuksen, mahdollisen vastauksen ja kirjallisten lausumien sekä käräjäoikeudessa kertyneen oikeudenkäyntiaineiston perusteella. Tällöin käräjäoikeudessa kertynyt aineisto on tutkittava lähtökohtaisesti vain siltä osin kuin siihen sisältyviin seikkoihin on em. tavalla OK 26:1:n mukaisesti nimenomaisesti vedottu. Jos vastapuoli ei ole vastannut valitukseen, otetaan edellisessä kappaleessa mainitulla tavalla huomioon hänen käräjäoikeudessa esittämänsä käräjäoikeuden ratkaisun pohjana oleva oikeudenkäyntiaineisto.

Jos hovioikeudessa toimitetaan *pääkäsittely*, asia ratkaistaan OK 26:24b.1:n mukaisesti pääkäsittelyssä esitettävän aineiston perusteella.⁵⁶ Jos valittajan vastapuoli jää

---

ta-asioita, hovioikeus voi toisaalta itse viran puolesta määrätä uusia todisteita esitettäväksi (OK 17:8), joten asianosaisten kieltäminen vetoamasta tällaisessa asiassa uusiin todisteisiin on Jokelan mukaan oikeastaan merkityksetöntä. Jokela on myös sitä mieltä, että ottaen huomioon vuonna 2003 tapahtunut uusien todisteiden esittämisen preklusiouhkan lieventäminen käräjäoikeusvaiheen osalta, voidaan uusien todisteiden esittämiseen myös hovioikeusvaiheessa suhtautua sallivammin kuin uusien seikkojen esittämiseen. Kirjallisuudessa on oltu yksimielisiä, että preklusiouhka koskee uusia todistuskeinoja. Uusiin todistusteemoihin ja todistustositseikkoihin vetoamiseen vaikuttaa mm. hovioikeuskäsittelyn luonne muutoksenhakuprosessina ja tästä johtuvat asianosaisten aseman muutokset. Koska asianosaisten saa hovioikeudessa vedota myös sellaisiin todisteisiin, jotka vain hänen vastapuolensa on nimennyt käräjäoikeudessa, todistelun rajoittaminen hovioikeudessa OK 25:17:n nojalla ei saa estää tätä vetoamista ja todisteiden esittämistä/todistajien kuulemista. Ks. Jokela III s. 490 ss. ja s. 495. ss. OK 25:17:n tarkoittamasta hyväksyttävästä syystä ks. Jokela III s. 497 ss.

⁵³ Ks. Jokela III s. 483 ss. Hovioikeus ei saa periaatteessa ottaa huomioon muita oikeustositseikkoja kuin ne, joihin on vedottu hovioikeudessa. Kuten Jokela toteaa, tämä sääntö on valittajan osalta poikkeuksen. Jos valittajan vastapuoli vastaa valitukseen, otetaan myös hänen osaltaan huomioon ainoastaan se, mihin on vedottu hovioikeudessa. Mainittu sääntö koskee myös vaihtoehtoisia (toissijaisia) vaatimuksia ja perusteita. Vaatimistaakasta ja syytesidonnaisuudesta sekä *reformatio in pejus*-kiellosta hovioikeudessa ks. em. teos s. 484 ss.

⁵⁴ Näiltä osin ks. alaviite 12.

⁵⁵ OK 26:8.1:n mukaisesti myös esittelystä ratkaistavassa asiassa voidaan kuitenkin toimittaa suullisen valmistelun istunto.

⁵⁶ OK 26:13.2:n mukaisesti pääkäsittely saadaan myös rajoittaa koskemaan sellaista osaa valituksen kohteena olevasta asiasta, joka voidaan ratkaista itsenäisesti. Osa asiasta voidaan ratkaista esittelystä (*ns. sekamuotoiset asiat*). Ks. tarkemmin Jokela III s. 544 ss.

pois pääkäsittelystä ja asia ratkaistaan hänen poissaolostaan huolimatta, asiaa ratkaistaessa otetaan OK 26:24b.2:n nojalla huomioon poissaolevan vastapuolen aikaisemmin esittämä oikeudenkäyntiaineisto samalla tavoin kuin silloinkin, kun vastapuoli ei ole hovioikeuden kirjallisessa käsittelyssä käyttänyt puhevaltaa. Jos kirjallinen vastaus on annettu, voitaneen sitä tavallisesti pitää riittävänä aineistona hänen osaltaan.⁵⁷

6.2. Hovioikeuskäsittelyn vaiheistus ja todistelun rajoittaminen

Valituksen kohteena on käräjäoikeuden ratkaisu, jonka on täytettävä OK 24 luvussa ja ROL 11 luvussa säädetyt vaatimukset. Asianmukaisen valituksen laatiminen edellyttää, että käräjäoikeus on laissa säädetyllä tavalla perustellut oman ratkaisunsa. Valituksesta on selvästi käytävä ilmi miltä osin käräjäoikeuden ratkaisuun haetaan muutosta. Valituksen yksilöinnillä on erittäin tärkeä merkitys koko hovioikeusmenettelyyn, mutta myös hovioikeudessa huomioon otettavan todistelun rajaamisen kannalta. Muutoksenhaku voidaan rajoittaa vain osaan käräjäoikeuden tuomiota. Valituskirjelmästä olisi käytävä ilmi, pidetäänkö käräjäoikeuden ratkaisua virheellisenä todistelun arvioimisen vai lain soveltamisen osalta. Jos väitetään, että käräjäoikeuden todisteista tekemät johtopäätökset ovat vääriä, olisi valituksesta käytävä ilmi perustuuko väite todisteiden epäluotettavuuteen tai riittämättömyyteen taikka vastatodisteiden suurempaan näyttöarvoon.⁵⁸ Valittajan velvollisuus on em. tavalla ilmoittaa todisteet ja todistusteemat, joihin hän haluaa hovioikeudessa nojautua, sekä mahdolliset uudet todisteet, joiden esittämisen salliminen olisi pyrittävä ratkaisemaan jo hovioikeuden valmistelussa.

OK 26:1b:n mukaan asian valmistelu hovioikeudessa alkaa, kun käräjäoikeudesta lähetetty valituskirjelmä saapuu hovioikeuteen. Asian valmistetusta hovioikeudessa vastaa säännöksen toisen virkkeen mukaan yksi jäsen (*valmistelusta vastaava jäsen/vvj*). Todistelun rajoittamisen kannalta on tärkeää, että valitus- ja (vastaus)kirjelmissä ilmoitetaan käräjäoikeudessa esitetyt todisteet, joihin vedotaan vielä hovioikeudessa, sekä myös uudet todisteet laissa edellytetyllä tavalla ja että uudet kirjalliset todisteet liitetään valitukseen. Jos näin ei ole menetelty, voidaan asianosaista kehottaa OK 26:1b.2:n nojalla täydentämään kirjoitustaan. OK 26:5:n nojalla hovioikeus voi tarvittaessa varata myös vastauksen antajalle tilaisuuden määräajassa täydentää vastausta. Valmistelun aikana hovioikeus voi OK 26:8.1:n nojalla pyytää asianosaisilta kirjallisen lausuman.⁵⁹ Ennen vastauksen ja mahdollisten kirjallisten lausumien pyytämistä hovioikeus päättää kuitenkin tavallisesti seulonnasta.

⁵⁷ Ks. Jokela III s. 489.

⁵⁸ Näiltä osin ks. Jokela III s. 514 ja Jokela 1998 s. 138 ss. sekä HE 79/1993 s. 23 ja HE 33/1997 s. 24 ja 28. Hovioikeusmenettelyn osalta erityisesti HE 83/2001 vp., jossa käydään yksityiskohtaisesti läpi valituskirjelmän sisällölle mm. pääkäsittelyä koskevan pyynnön osalta asetettavia vaatimuksia (s. 26 ss.).

⁵⁹ OK 26:1b.2:n mukaan ” Jos valitus on puutteellinen ja sen täydentäminen on oikeudenkäynnin jatkamiseksi *tarpeen* (kurs. kirj.), valittajaa on kehotettava korjaamaan puute hovioikeuden määräämässä ajassa. ” Säännöksen 4 momentin nojalla valitus jätetään tutkimatta, jos valittaja ei noudata täydennys-

Valituksen käsittely hovioikeudessa on *eriytetty*: OK 26:2:n mukaan hovioikeus päättää jo edellä selostetulla tavalla ensin, otetaanko valitus enempään tutkintaan (*seulontamenettely*). Hovioikeus päättää seulonnassa lähinnä valituksen ja käräjäoikeuden ratkaisun perusteella ensin otetaanko valitus enempään tutkintaan.⁶⁰ Päätös seulonnasta pyritään tekemään viipymättä valituksen saapumisen jälkeen – esimerkiksi Helsingin hovioikeudessa 2 kuukauden kuluessa, mutta viimeistään 4 kuukauden kuluessa.⁶¹ Seulontaratkaisu voidaan tehdä myöhemminkin valmistelun aikana (ns. *jälkiseulonta*). Seulontamenettelyssä oikeudenkäyntiaineistona otetaan huomioon – kuten edellä mainittiin – valitus ja käräjäoikeuden ratkaisu sekä mahdollisesti pyydetty vastaus: tavallisesti vastaus pyydetään vasta sen jälkeen, kun valmistelusta vastaava jäsen on ”päättänyt”, että valitusta ei seulota. OK 26:2a.2:n mukaan todistelutallenteelta on seulonnan yhteydessä tarvittaessa otettava selko käräjäoikeudessa vastaanotetun todistelun sisällöstä.⁶²

Valmistelulla pyritään turvaamaan muun muassa hovioikeuden pääkäsittelyn keskitys sekä selvittämään oikeudenkäyntiaineisto hovioikeudessa ja sovinnon mahdollisuudet. Valmistelu on tavallisesti kirjallista, mutta hovioikeus voi järjestää myös suullisen valmisteluistunnon (ks. OK 26:8.2)⁶³. Seulonnan jälkeistä valmistelun jatkamisesta koskeva säännös – kun on päätetty, että valitusta ei seulota – on OK 26:7:ssä: säännöksen mukaan hovioikeuden on selvitettävä valmistelussa asian laadun mukaan muutoksenhaun kohde, vaatimukset ja niiden perusteet, erimielisyyden kohde ja mitä todisteita hovioikeudessa esitetään ja mitä kullakin todisteella aiotaan näyttää toteen sekä onko asiassa toimitettava pääkäsittely (mm. pääkäsittelyn rajoittaminen ja pääkäsittelyssä vastaanotettava todistelu) ja sovinnon mahdollisuudet.

---

kehotusta ja valitus on niin puutteellinen, ettei se kelpaa oikeudenkäynnin perustaksi. Asianosaiselle on täydennystä pyydettyä ilmoitettava mainitusta uhasta.

Valmistelusta hovioikeudessa ks. HE 83/2001 vp. 29 ss. Kokonaisesitys valmistelusta ks. Jokela 1998 s. 160 ss. Riita-asian valmistelusta todistusaineiston osalta ks. Leppänen 1998.

Hovioikeuksien työmenetelmien kehittäminen on juuri nyt hyvin intensiivisessä vaiheessa. Keväällä 2004 ns. Palajan työryhmä antoi oman mietintönsä ja Helsingin hovioikeudessa on 9.12.2004 valmistunut hovioikeuden presidentin asettaman Työnkehittämistyöryhmän raportti, jossa ehdotettuun menettelyyn siirrytään 1.1.2005 lukien. Tavoitteena on erityisesti tehostaa ja muutenkin kehittää asioiden valmistelua ja ratkaisutoimintaa.

⁶⁰ Seulontaa koskevan OK:n 26:2 mukaisista seulontaedellytyksistä ks. alaviite 11.

⁶¹ Hovioikeuden työnkehittämistyöryhmän ehdotus 9.12.2004.

⁶² Ks. Jokela III s. 523 SS. Todistelutallenteelta voidaan tarkastaa todistelun oikea sisältö, jos se on riitautettu. Todistelutallenteita ei ole tarkoitettu seulontavaiheessa käytettäväksi näytön uskottavuuskontrolliin. Ks. myös alaviite 12.

⁶³ Käytännössä suullisen valmistelun istuntoja on pidetty erityisesti suurissa riita- ja rikosasioissa, joissa on ollut epäselvää mitä kullakin todisteella halutaan näyttää toteen ja onko kaikki valitus- ja vastauskirjelmissä ilmoitettu todistelu todella tarpeen. Istuntoja on pidetty myös riitaisissa lasten huolto- ja tapaamisoikeutta koskevissa asioissa, joissa on tarjottu pääkäsittelyyn laajaa suullista todistelua. Muutenkin suullisen valmistelun istunto saattaa tarjota kirjallista menettelyä paremmat mahdollisuudet todisteluun liittyvien kysymysten käsittelylle. Suullinen valmisteluistuntoa on osoittautunut myös hyväksi tavaksi neuvotella asianosaisten kanssa sovintomahdollisuuksista ja tehdä tarvittaessa sovintoesitys. Suullinen valmisteluistunto voidaan OK 26:11:n viittaussäännöksen nojalla (ks. OK 5:15d) toimittaa myös hovioikeudessa puhelimitse.

Valituksen ja mahdollisen vastauksen perusteella hovioikeuden on OK 26:9.3:n mukaisesti selvitettävä, voidaanko jotkin kärjäoikeudessa esitetyistä perusteista tai todistelusta rajata hovioikeuskäsittelyn ulkopuolelle. Tarvittaessa valmistelua on jatkettava kirjallisesti tai suullisesti. Valmistelusta vastaava tuomari voi yksinkin sopia, mitä todistelua asianosaiset tulevat esittämään mahdollisessa pääkäsittelyssä, vaikka hän ei voikaan tehdä muita tuomareita sitovaa päätöstä asiasta. Vastaavasti valmistelusta vastaava tuomari voi myös päättää pääkäsittelystä ja rajata pääkäsittelyn kohteeseen. Käytännössä rajaamisesta päättää valmistelun yhteydessä tavallisesti hovioikeuden päätösvaltainen kokoonpano, taikka valmistelusta vastaava jäsen ainakin neuvottelee asiasta muiden jäsenten kanssa, koska valmistelusta vastaavan jäsenen yksin tekemä päätös ei sido hovioikeuden muita jäseniä.⁶⁴

Hovioikeus päättää OK 26:9.2:n mukaisesti valmistelussa myös, onko asianosaisia kuultava henkilökohtaisesti, sekä keitä todistajia, asiantuntijoita ja muita todistelutarkoituksessa kuultavia henkilöitä kuullaan pääkäsittelyssä. Jo aikaisemmin mainitun OK 26:9.3:n mukaisesti hovioikeuden tulee valvoa, ettei asiaan sekoiteta mitään siihen kuulumatonta ja ettei asiassa esitetä tarpeetonta todistelua. Vaikka asianosaisten on edellä selostetulla tavalla ilmoitettava keitä henkilöitä he haluavat kuulla todistelutarkoituksessa pääkäsittelyssä, ratkaisuväliltä siitä, mitä todistelua otetaan vastaan, kuuluu hovioikeudelle.⁶⁵

Hovioikeuden on OK 17:7 mukaisesti esitettävä tarpeettoman todistelun esittäminen. Esimerkiksi kirjallisia todisteita, joihin hovioikeudessa ei ole vedottu ja joista hovioikeudessa ei ole kysymys, ei ole lupa esittää hovioikeudelle. Valmistelun yhteydessä laadittavalla yhteenvedolla voi myös hovioikeusvaiheessa olla tärkeä merkitys sen selvittämisessä, miltä osin asia on hovioikeusvaiheessa riitainen ja mikä on kunkin todisteen todistusteema. Hovioikeusvalmistelussa on selvitettävä myös sovinnon mahdollisuudet, sillä onnistunut sovinto poistaa tarpeen esittää todistelua.

Jos asia ratkaistaan (seulontamenettelyssä tai) kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella esittelystä, tällainen kärjäoikeudessa esitetyn todistelun rajoittaminen tapahtuu eräällä tavalla ”automaattisesti” niin, että tarpeettomaan todisteluun ei asian ratkaisun yhteydessä kiinnitetä huomiota. Kärjäoikeudessa kertynyt aineisto tutkitaan tavallisesti vain niiltä osin kuin siihen sisältyviin seikkoihin on hovioikeudessa

⁶⁴ Valmistelusta vastaavan jäsenen tärkeästä merkityksestä asian valmistelussa hovioikeudessa sekä hovioikeuksien työtapojen kehittämisestä ks. HE 83/2001 vp. s. 16 ss. ja s. 29 ss. ja siihen sekä HE 91/2002 vp:hen liittyvä lakivaliokunnan mietintö LaVM 27/2002 vp s. 10 ja s. 12. HE 83/2001 vp:n mukaan valmistelusta vastaavan tuomarin tärkeänä tehtävänä on määritellä pääkäsittelyn rajat eli yksilöidä siellä käsiteltävät kysymykset (s. 29 ss.)

OK 26:9.1:n mukaisesti valmistelusta vastaava jäsen tekee valmistelun aikana myös todisteluun liittyviä ratkaisuja. Hovioikeuslain 9 §:n (383/2003) nojalla säädetyt kelpoisuusehdot täyttävä esittelijä voi toimia hovioikeuden jäsenenä eräissä riita-, rikos- ja hakemusasioissa, jotka muodostavat n. 50 % hovioikeuden käsittelemistä asioista. Eräissä hovioikeuksissa (mm. Helsingin hovioikeus) on katsottu, että ko. esittelijä voi toimia myös valmistelusta vastaavana jäsenenä ja tehdä vjv:n toimivaltaan asian valmistelussa kuuluvia ratkaisuja.

⁶⁵ Ks. Jokela III s. 541. Tarpeettoman todistelun epäämisestä ks. myös Rovaniemi I–II s. 80 ss. Suullisen todistelun keventämisestä ks. HE 83/2001 vp. s. 19 ss.

nimenomaisesti vedottu. Erillistä päätöstä siitä, että jokin todiste jätetään asian hovioikeuskäsittelyn yhteydessä huomiotta, ei tavallisesti tehdä. Kuitenkin, varsinkin vähänkin suuremman riita- tai rikosasian kirjallisenkin hovioikeuskäsittelyn kannalta on tarpeen, että hovioikeus selvittää itselleen mitkä todisteet ovat edelleen asian ratkaisun kannalta relevantteja. Tämä koskee myös hovioikeudessa esitettäviä uusia kirjallisia todisteita, joiden esittämien on sallittua (rikosasiat) tai sallitaan OK 26:17:n nojalla.⁶⁶ Rikosasioissa sinällään luvallistenkin uusien kirjallisten todisteiden osalta on kuitenkin harkittava todisteiden tarpeellisuus OK 17:7 mukaisesti ja tehtävä tarvittaessa erillinen (käsittely)ratkaisu siitä, että kysymyksessä olevaa todistetta ei oteta huomioon. OK 26:12.3:n mukaisesti hovioikeuden on tarvittaessa kirjallisessakin menettelyssä otettava todistelutallenteelta selko kärjäoikeudessa vastaanotetun todistelun sisällöstä.⁶⁷

Valmistelusta vastaava jäsen päättää myös pääkäsittelystä vastaanotettavasta suullisesta todistelusta OK 26:9.2:n ja 26:10:n mukaisesti. Hänen todistelun vastaanottamisesta tekemänsä ratkaisu ei kuitenkaan sido hovioikeuden päätösvaltaista kokoonpanoa. Valmistelusta vastaavan jäsenen tuleekin tarpeettomien kustannusten ja muiden pääkäsittelyn toimittamiseen liittyvien ongelmien välttämiseksi neuvotella asiasta hovioikeuden päätösvaltaisen kokoonpanon kanssa, joka voidaan tarvittaessa määrätä hyvissä ajoin valmistelun aikana. Kokoonpano voi myös tehdä todistelun rajoittamisesta erillisen päätöksen, jos asianosaiset eivät suostu valmistelusta vastaavan jäsenen ehdottamaan todistelun rajoittamiseen. Pääkäsittelyssä kärjäoikeuden todistelutallennetta voidaan käyttää myös vertailuaineistona todistelun uskottavuutta arvioitaessa.

Valituksen ja vastauksen sekä niiden perusteiden tarkempi selvittäminen voi johtaa siihen, että asiassa ei ole tarpeen toimittaa asianosaisen OK 26:14:n mukaisesti pyytämää pääkäsittelyä, tai että asiassa ei ole sillä tavoin kysymys suullisen todistelun uskottavuudesta, että hovioikeuden velvollisuus olisi toimittaa pääkäsittely OK 26:15 nojalla sanotun uskottavuuden arvioimiseksi.⁶⁸ Tämän vuoksi tässä kirjoituksessa tarkoitettun todistelun rajoittamisen kannalta onkin välttämätöntä, että hovioikeuden valmistelussa selvitetään yksityiskohtaisesti, mistä asian hovioikeuskäsittelyssä on kysymys ja mitä todistelua on tarpeen esittää hovioikeudessa. Tarpeeton kirjallinen ja suullinen todistelu voidaan ja täytyisikin torjua OK 17:7:n nojalla.⁶⁹ Siinäkin tapauksessa, että

⁶⁶ Edellä ilmenevällä tavalla tässä kirjoituksessa ei paneuduta perusteellisemmin OK 25:17:n tulkintaan.

⁶⁷ Ks. edellä alaviite 55.

⁶⁸ Kuten edellä on todettu, tässä kirjoituksessa ei käsitellä OK 26:14:n ja 26:15:n tulkintaan liittyviä käytännössä melko usein esillä olleita ongelmia. Ks. kuitenkin seuraava alaviite.

⁶⁹ HE 83/2001 vp:n (OK 26:7/4) mukaan hovioikeuden valmistelussa on selvitettävä, mitä todisteita hovioikeudessa esitetään ja mitä kullakin todisteella aiotaan näyttää toteen. Lähtökohtana on, että tarpeetonta todistelua ei oteta vastaan. HE:n mukaan valmistelusta vastaavan jäsenen – vaikka hän ei voi yksin evätä todistelua- tulee tosiasiallisesti rajata pääkäsittelyssä esitettävä todistelu sopimalla asianosaisten kanssa siitä, mitä todisteita pääkäsittelyssä esitetään. Samalla alioikeudessa esitettyjen todisteiden todistusteemoja tulee tarkentaa muutosvaatimusten ja niiden perusteiden kanssa yhteensopiviksi. (s. 30). HE:ssä käsitellään mm. yhteenvedon käyttöä hovioikeudessa, mihin seikkaan myös lakivaliokunta kiinnitti huomiota mietinnössään (ks. LaVM 27/2002 vp. s. 10–11).

suullinen käsittely on toimitettava, voidaan em. seikkojen perusteellisella selvittämällä rajata ehkä huomattavastikin suullisessa käsittelyssä esitettävää todistelua ja suunnata todistelu riidanalaisiin seikkoihin.⁷⁰

Todistelu otetaan pääkäsittelyssä vastaan vain tarpeellisilta osin. Jos jonkin todistajan uskottavuudesta ei ole hovioikeudessa kysymys, häntä ei tarvitse kuulla pääkäsittelyssä. Samaa riidanalaisista seikkaa koskeva tarpeellinen todistelu on kuitenkin otettava vastaan uudelleen hovioikeudessa, jotta se tulee arvioitavaksi tasapuolisesti. Riidattomien ja merkityksettömien tosiseikkojen tai todistusteemojen osalta suullista todistelua ei kuitenkaan saa ottaa vastaan.⁷¹ Hovioikeuden on myös harkittava ja päätettävä voidaanko kärjäoikeudessa kuultu muu kuin ”uskottavuustodistaja” kuulla hovioikeudessa puhelimitse tai muuta äänen- tai kuvanvälitysmenetelmää käyttäen OK 26:24a.2:n (ks. myös OK 17:34a) mukaisesti. Utta todistajaa ei voida kuulla hovioikeudessa sanotulla tavalla. Asiantuntijaa, joka on antanut kirjallisen lausunnon, ei aina ole tarpeen kuulla suullisesti pääkäsittelyssä eikä edes millään muullakaan äänen- tai kuvanvälitysmenetelmällä.⁷²

Jokelan mukaan todistelun uskottavuudesta ei ole kysymys eikä pääkäsittelyä tarvitse toimittaa silloin, kun hovioikeuden on harkittava, mitä *johtopäätöksiä* lausumalle annetun näyttöarvon perusteella on tehtävä. Tällöin johtopäätökset eivät koske näytön arviointia, vaan sen pohjalta tehtyjä päätelmiä (esim., jos auton jarrutusjäljet ovat riidattomat, mittauksen suorittanut poliisia ei tarvitse kutsua todistajaksi). Pääkäsittelyä ei tarvitse toimittaa myöskään kärjäoikeudessa vastaanotetun kirjallisen todistelun taikka oikeuskysymysten uudelleen arvioimiseksi. Hovioikeuden jäsenten omilla todistelusta tekemillä havainnoilla ei ole tällöin merkitystä todistelua arvioitaessa, vaan Jokelan mukaan kysymys on vain siitä, mikä merkitys sinänsä toteennäytetyille seikoille on annettava. Hovioikeudella on edelleen oikeus tehdä johtopäätöksiä kärjäoikeudessa kuullun todistajan kertomuksesta perusteella todistajaa uudelleen kuulematta Jokelan mukaan myös silloin, kun todistaja (mahdollisesti ns. asiantunteva todistaja) on tehnyt itse johtopäätöksiä omista havainnoistaan. Tällöin on Jokelan mukaan kuitenkin edellytettävä, että todistajan kertomuksesta eli kärjäoikeuden tuomion perusteluista selvästi ilmenee, mihin tosiseikkoihin todistajan johtopäätökset perustuvat. Jos johtopäätösten voidaan olettaa osaksikaan perustuvan seikkoihin, joita ei ole alioikeudessa täydelleen selvitetty ja jotka eivät ole sinänsä riidattomia, on todistaja Jokelan mukaan kuultava uudelleen hovioikeudessa. Ks. Jokela III s. 557 ss. Ks. myös Lappalainen 1999.

Huomioon on otettava myös edellä alaviitteessä 18 selostettu OK 26:15.2:n ns. *luottamusperiaate*, joka vain erityisestä syystä sallii kärjäoikeuden näyttökysymyksestä tekemän ratkaisun muuttamisen, jos suullista uskottavuustodistelua ei voida ottaa uudelleen vastaan hovioikeudessa. Syytetyn eduksi ratkaisua voidaan muuttaa ilman ko. erityistä syytä.

⁷⁰ Helsingin hovioikeudessa on käsitelty esimerkiksi eräitä suuria rikosasioita, joissa kärjäoikeudessa vastaanotettua suullista todistelua on rajoitettu niin, että hovioikeudessa on kuultu useita kymmeniä todistajia vähemmän kuin kärjäoikeudessa, vaikka valituksissa ja vastauksissa oli nimetty kuultavaksi samat henkilöt kuin kärjäoikeudessa. (esim. ns. ”*pesäpallojuttu*”). Myös lasten huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevissa asioissa on todistelua rajoitettu ilmoittamalla esimerkiksi, että kumpikin asianosainen voi kuulla viisi tärkeimpänä pitämäänsä todistajaa tilanteessa, jossa todistajia haluttaisiin kuulla useita kymmeniä. Hovioikeuden on tällöinkin aktiivisesti pyrittävä siihen, että pääkäsittelyssä kuullaan ne todistajat, joiden kertomuksilla on merkitystä asian ratkaisulle. Ks. kuitenkin KKO 2001:116.

⁷¹ Ks. Jokela III s. 561. OK 26 luvussa on myös säännökset todistajien kutumisesta ja poissaolon seuraamuksista sekä menettelystä pääkäsittelyssä (mm. jo aikaisemmin mainittu OK 26:24a.1:n säännös ääni- ja kuvatalenteen esittämisestä sekä säännöksen 2 momentin säännös kuulemisesta puhelimitse tai muuta äänen- tai kuvanvälitysmenetelmää käyttäen).

⁷² Kuva- ja ääniyhteyden sekä puhelimen ja todistustalenteidenkäytöstä todistelua ks. HE 83/2001 vp. s. 19 ss. ja s. 32 ss. HE:n mukaan hovioikeuden on valmistelussa muun muassa selvitettävä, miltä osin

7. Lopuksi

Todistelun rajoittamista hovioikeudessa voidaan tarkastella – ja on myös käytännössä pakko tarkastella – useasta eri näkökulmasta. Onnistuakseen rajoittaminen edellyttää vuorovaikutusta asianosaisten ja hovioikeuden välillä ja sitä, että hovioikeus tarvittaessa itse määrätietoisesti omilla päätöksillään estää tarpeettoman todistelun esittämisen. Erityisesti tämä koskee tarpeetonta suullista todistelua niissä tilanteissa, joissa hovioikeuden on järjestettävä suullinen pääkäsittely OK 26:14 ja 15:n nojalla asianosaisten vaatimuksesta tai ilman sitäkin suullisen todistelun uskottavuuden arvioimiseksi. Jos muutoksenhakemista näyttökysymyksistä tullaan rajoittamaan alaviitteessä 3 mainitun selvitysmiehen aikanaan tekemien ehdotusten pohjalta, tarpeettoman suullisen todistelun rajoittamista hovioikeudessa koskeva ongelma saattaa poistua tai ainakin muuttua ”määrältään ja luonteeltaan” aivan toisenlaiseksi. Toisaalta on varmaa, että hovioikeudella on mahdollisuus jo nykyistenkin säännösten nojalla omilla toimillaan vaikuttaa suuresti siihen, että hovioikeudessa otetaan vastaan ainoastaan asian ratkaisun kannalta tarpeellinen todistelu. Todistelun rajoittaminen ei ole kuitenkaan itsetarkoitus ja todistelua rajoitettaessa ei voida sivuuttaa todellista muutoksenhakumahdollisuutta perusoikeutena eikä myöskään muita oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin sisältyviä oikeudenkäyntimenettelyä koskevia vaatimuksia.

Lähteet

Ervo, Laura: Suomalaisen prosessin kompastuskivet Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä. Teoksessa *Prosessioikeudellisia erityiskysymyksiä*. Juhlajulkaisu Antti Jokela 26.1.2005. Jyväskylä 2004.

Frände, Dan: Todistustaakka rikosprosessissa. Oikeuden perusteokset. *Prosessioikeus*. Helsinki 2003. (*Frände*)

Hallituksen esitys Eduskunnalle riita-asiaiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamisesta alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi (*HE 15/1990 vp*).

Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista yleisissä alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi (*HE 82/1995 vp*).

Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren muutoksenhakua hovioikeuteen ja asian käsittelyä koskevien säännösten sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamiseksi (*HE 33/1997 vp*).

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien riita-asiaiden valmistelua, pääkäsittelyä sekä hakemusasioiden käsittelyä koskevien säännösten muuttamisesta (*HE 32/2001 vp*).

Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren hovioikeusmenettelyä koskevien säännösten sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamiseksi (*HE 83/2001 vp*).

---

suullisessa todistelussa on kysymys uskottavuustodistelusta ja miltä osin muunlaisesta todistelusta. Oikeuskäytännöstä ks. esimerkiksi KKO 1999:74, joka koski keskusrikospoliisin antamaa lausuntoa väärennysasiassa sekä KKO 2002:35, joka koski lääkärin kuulemistä todistajana.

Hallituksen esitys Eduskunnalle valitusta hovioikeuteen ja valitusasian käsittelyä hovioikeudessa koskevien oikeudenkäymiskaaren säännösten muuttamiseksi (*HE 91/2002 vp*).

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren eräiden todistelua, kiireelliseksi julistamista ja ylimääräistä muutoksenhakua koskevien säännösten muuttamisesta (*HE 190/2002 vp*).

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain, oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien rikosasioiden käsittelyä käräjäoikeudessa koskevien säännösten muuttamisesta (*HE 271/2004 vp*).

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi korkeimmasta oikeudesta (*HE 7/2005 vp*).

Hallituksen esitys Eduskunnalle eräiden muutoksenhakua korkeimpaan oikeuteen koskevien säännösten muuttamiseksi (*HE 9/2005 vp*).

Helsingin hovioikeuden työkehittämistyöryhmän raportti 9.12.2004.

Hovioikeuksien työmenetelmien tehostaminen. Työryhmän raportti 27.5.2004 (*Palajan työryhmä*).

Jokela, Antti: Oikeudenkäynti III. Jyväskylä 2004. (*Jokela III*)

Jokela, Antti: Oikeudesta suulliseen pääkäsittelyyn uudessa hovioikeusmenettelyssä. DL 1998. (*Jokela DL 1998*)

Jokela, Antti: Uusi hovioikeusmenettely. Helsinki 1998. (*Jokela 1998*)

Lappalainen, Juha: Milloin hovioikeudessa on kysymys käräjäoikeudessa vastaanotetun suullisen todistelun uskottavuudesta? – OK 26:15.1:n tulkintaa. Juhlajulkaisu Jukka Peltonen. Vammala 1999. (*Lappalainen 1999*)

Lappalainen, Juha: Yleistä todistelusta. Oikeuden perusteokset. Prosessioikeus. Helsinki lakitieto 2003. Todistelu (*Lappalainen*)

Leppänen, Tatu: Riita-asian valmistelu todistusaineiston osalta. Helsinki 1998. (*Leppänen*)

Liljenfeldt, Robert: Kokemuksia hovioikeusuudistuksesta. DL 1999. (*Liljenfeldt DL 1999*)

Liljenfeldt, Robert – Snellman, Olavi: Den finska hovrättsprocessen i omdaning. JFT 3–4/2004 (*Liljenfeldt – Snellman 2004*)

Melander, Lauri: Kokemuksia seurantamenettelystä. DL 1/2005. (*Melander*)

Möller, Gustaf: Om sällningsförfarandet i hovrätt enligt Finlands RB. Festskrift till Per Henrik Lindblom. (*Möller*)

Norrman, Wilhelm: Sällningsförfarande och domsmotivering i hovrätten. JFT 1/2004. (*Norrman*)

Pellonpää, Matti: Euroopan ihmisoikeussopimus. Jyväskylä 2000. (*Pellonpää*)

Pohjoisen oikeutta neljännesvuosisata. Rovaniemen hovioikeus 1997–2004. Jyväskylä 2004 (*Rovaniemen hovioikeuden historia*)

Pölönen, Pasi: Henkilötodistelu rikosprosessissa. Helsinki 2003. (*Pölönen*)

Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhankkeen työryhmäraportteja I–II. Saarijärvi 2003. (*Rovaniemi I–II*)

Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhankkeen työryhmäraportteja IV. Saarijärvi 2003. (*Rovaniemi IV*)

Snellman, Olavi: Näkökohtia prosessin ja asianajon kehittämisestä hovioikeudessa. DL 4/2002. (*Snellman DL 2002*)

Virolainen, Jyrki: Hovioikeuden seurantäsäännösten tulkintaa. DL 6/2003. (*Virolainen DL 2003*)

Virolainen, Jyrki: Hovioikeusprosessi jälleen uudistuksen kohteena. DL 3/2000. (*Virolainen DL 2000*)

Virolainen, Jyrki: Materiaalinen prosessinjohto. Helsinki 1988. (*Virolainen 1988*)

Virolainen, Jyrki: Tarvitaanko hovioikeuksissa erillistä seurantamenettelyä. DL 4/2002. (*Virolainen DL 2002*)